Ֆելիքս Մովսիսյան

ԴԱՎԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՌԱՋԻՆ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏԻ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Քաղաքականության մեջ ոչինչ պատահական տեղի չի ունենում: Եթե որևէ բան է կատարվել, ապա դա նախապես ծրագրված է եղել[1]:

Ֆրանկլին Դելանո Ռուզվելտ[2]

Բանալի բառեր- «Անգլիայի Մեծ Օթյակ», մասոն, իլյումինատ, «Ֆրանսիայի Մեծ Արևելք», «Սև ձեռք» օթյակ, Ազգերի լիգա:

Առաջին համաշխարհային պատերազմը պատմական ու քաղաքական գրականությունում ամենից շատ քննարկվող հարցերից մեկն է, որի մասին անցած հարյուր տարվա ընթացքում հրատարակված մեծ քանակությամբ հետաքրքիր ու արժեքավոր մենագրությունների և ուսումնասիրությունների թվում անգլիական պատմաբան Հարրի Հեդերի կարծիքով «որևէ լեզվով չկա մի գիրք, որը բացահայտի պատերազմի պատճառները»[3]: Անդրադառնալով Առաջին աշխարհամարտի բռնկման պատճառներին՝ ԱՄՆ նախագահ, համաշխարհային քաղաքականությունում ընթացող գաղտնագործունեության գիտակ Վուդրո Վիլսոնը[4] նշում էր. «Բոլորը փնտրում և չեն գտնում այն պատճառը, որի համար սկսվեց պատերազմը: Նրանց փնտրտուքն ապարդյուն է, դրա պատճառը նրանք չեն բացահայտի: Պատերազմն սկսվեց ոչ թե մեկ կոնկրետ պատճառով, պատերազմն սկսվեց բոլոր պատճառներով հանդերձ»[5]:

Արևմտյան պատմական գրականությունում տարածում գտած դավադրության տեսության համաձայն՝ աշխարհամարտ սկսելու հարցը որոշվել և իրականացվել է համաշխարհային մասոնության ու սիոնության ակունքներում, որոնք նախապես բաշխել էին քաղաքական բոլոր դերերը: Համաշխարհային մասոնությունը նպատակ էր հետապնդում կայսրությունների տապալման արդյունքում ձևավորել համաշխարհային անտեսանելի կառավարություն, ստեղծել մասոնական գերտերություն և հաստատել նոր համաշխարհային կարգ: Համաշխարհային հրեությունը, սերտորեն համագործակցած եվրոպական մի շարք երկրների մասոնական կառավարությունների, մեծ օթյակների և ֆինանսական հզոր օլիգարխների հետ, ձգտում էր պատերազմը ծառայեցնել իր ազգային շահերին և լուծել երկու հիմնական խնդիր՝ Պաղեստինի տարածքում ստեղծել հրեական ազգային օջախ և նպաստել Ռուսական կայսրության կործանմանը:

Այս միտքը հիմնավորելու համար դավադրության տեսության կողմնակիցները բերում են տասնյակ փաստեր, որոնք վկայում են այն մասին, որ Առաջին աշխարհամարտից տարիներ առաջ եվրոպական բազմաթիվ երևելի մասոններ կանխատեսում էին պատերազմի անխուսափելիությունը: Նրանցից «Անգլիայի Մեծ Օթյակի» անդամ Հենրի դյու Պրե Լաբուշերը[6] Առաջին աշխարհամարտից 14 տարի առաջ «Ճշմարտություն» հանդեսում 1890 թ. դեկտեմբերին տպագրած «Կայզերի երա-

---

[1] https://ru.m.wikiquote.org/wiki/Франклин Рузвелт.

[2] Ֆրանկլին Դելանո Ռուզվելտ (1882-1945), ԱՄՆ 32-րդ նախագահ, Շոտլանդական կանոնակարգի 32-րդ աստիճանի մասոն, ժակ դրե Մոլե Օրդենի առաջին Պատվավոր Մեծ Վարպետ:

[3] Տե՛ս Գարրի Хедер, Предисловие редактора к книге Джеймса Джолла «Истоки Первой мировой войны», Пер. с англ., Ростов на Дону, 1984, с. 3.

[4] Վուդրո Վիլսոնի նախագահական գործունեությունն անխզելիորեն կապված է մասոնների հետ: Նրա անմիջական նախաձեռնությամբ 1919 թ. ստեղծվեց Ազգերի լիգա, իսկ 1921 թ.՝ Միջազգային կապերի գծով խորհուրդ: Link A.S. Woodrow Wilson and the Progressive Era. London, 1954; Link A.S., Wilson the Diplomatist. A Look at His Major Foreign Policies. New York, 1974.

[5] www.rosimperija.info; citaty.info/man/tomas wudro wilson

[6] Հենրի Լաբուշեր (1831-1912), անգլիական քաղաքական գործիչ և հրապարակախոս, համայնքների պալատի անդամ, հայտնի մասոն: Տե՛ս Пименова Э., Политические вожды современной Англии, СПб, 1904.

զը» պատկերազարդ պարսավագրում զետեղել էր Եվրոպայի ապագա քաղաքական քարտեզը: Առաջնորդվելով նոր համաշխարհային կարգ հաստատելու մասոնական գաղափարախոսությամբ՝ մասոն Հենրի Լաբուշերն իր երևակայական քարտեզից վերացրել էր Ռուսական, Ավստրո-Հունգարական և Օսմանյան կայսրությունները, իսկ տարածքային առումով էական փոփոխությունների ենթարկված եվրոպական բոլոր պետությունները (բացառությամբ՝ Իսպանիայի, Իտալիայի և Շվեյցարիայի), պատկերել բացառապես հանրապետությունների տեսքով[1]:

Առաջին աշխարհամարտից հետո թեպետ եվրոպական որոշ պետությունների՝ Հ. Լաբուշերի կազմած սահմանները ճիշտ դուրս չեկան, բայց նա «պայծառատեսի» նման հստակ կանխատեսում էր երեք կայսրությունների կործանումը և ինքնուրույն պետություններ Լեհաստանի, Ֆինլանդիայի և Չեխոսլովակիայի ձևավորումը[2]:

Առաջին աշխարհամարտը 1903 թ. նույնքան «պայծառատեսորեն» կանխատեսում էր նաև համաշխարհային սիոնիստական կազմակերպության հիմնադիր և առաջնորդ, մասոն Թեոդոր Հերցլը[3]: Նրա գործընկեր մասոն Մաքս Նորդաուն[4] 1903 թ. օգոստոսին բացահայտ հայտարարեց համաշխարհային վերահաս պատերազմի անխուսափելիության մասին: «Սիոնի ավագագույն գիտունների արձանագրությունների» 1905 թ. հրատարակությունում ասվում էր, որ հրեաների պլաններին ընդդիմանալը կհանգեցնի «համընդհանուր համաշխարհային պատերազմի»[5]:

Սիոնիստները բնավ չէին թաքցնում իրենց մասնակցությունն Առաջին աշխարհամարտի բռնկման գործում: Պատերազմի առաջին օրերին հայտնի հրեա բանկիր, բրիտանական սիոնիստների առաջնորդ Լայոնել Ռոտշիլդը հպարտությամբ հայտարարում էր. «Համաշխարհային պատերազմն իմ պատերազմն է»[6]: Պատերազմի ավարտից հետո հրեական «Պեյեվիշե Վորդլե» թերթը 1919 թ. հունվարի 13-ի համարում գրում էր. «Միջազգային հրեությունը հարկադրեց Եվրոպային պատերազմ ընդունել, որպեսզի աշխարհով մեկ հաստատի նոր հրեական դարաշրջան» [7] : Այս իրողությունը պատերազմի ավարտից հետո հաստատում էր նաև սիոնիստ Լիտման Ռոզենտալը՝ «Ամերիկյան հրեական նորություններ» թերթի 1919 թ. սեպտեմբերի 19-ի համարում[8]:

Առավել ստույգ Առաջին աշխարհամարտը կանխատեսում էր լեհ սոցիալիստների պարագլուխ, մասոն Յուզեֆ Պիլսուդսկին[9]: Էսէռների կուսակցության ղեկավար, մասոն Վիկտոր Չեռնովը[10] իր հուշերում[11] վկայում է, որ 1914 թ. հունվարին Յուզեֆ Պիլսուդսկին Փարիզի Աշխարհագրական ընկերությունում իր զեկուցման մեջ վստահաբար հավաստում էր առաջիկայում սպասվող պատերազմ՝ մի կողմից Գերմանիայի և Ավստրո-Հունգարիայի, մյուս կողմից՝ Ռուսաստանի, Անգլիայի և Ֆրանսիայի միջև: Ռուսաստանը պարտություն կկրի Գերմանիայից, Անտանտի երկրների կողմից պատերազմի վերջում հանդես կգա ԱՄՆ-ը, նրանք կհաղթեն Եռյակ դաշինքին, որի արդյունքում աշխարհի քարտեզը կձևափոխվի[12]:

Առաջին աշխարհամարտի նախապես ծրագրված լինելը հաստատում էր Մեծ

---

[1] Տե՛ս Бостунич Г., Масонство в своей сущности и проявлениях, Ч. 1, Белград, 1928.
[2] Տե՛ս Бегунов Ю., Тайная история масонства, М. 2007, с. 66-67.
[3] Թեոդոր Հերցլ (1860-1904), լրագրող, փաստաբան, հրեական հասարակական, քաղաքական գործիչ, հրեական «Բնայ բրիտ» մասոնական օթյակի անդամ:
[4] Մաքս Նորդաու (1849-1923), հրեական հասարակական, քաղաքական գործիչ, սիոնիզմի հիմնադիրներից, «Բնայ բրիտ» մասոնական օթյակի անդամ:
[5] Դուգլաս Ռիդ, Գաղտնախորհուրդ սիոնը, թարգմ. ռուս., Ե., 2012, էջ 417:
[6] Бегунов Ю., Тайная история масонства, М., 2007, с. 150.
[7] Бегунов Ю., Указ. соч., с. 151; Д-Н. А. Евреи в России, с. 66.
[8] Տե՛ս Генри Форд., Международное еврейство, Берлин, 1924.
[9] Յոզեֆ Պիլսուդսկի (1867-1935), լեհ քաղաքական գործիչ, ֆելդմարշալ, լեհական պետության հրամանատար, այնուհետև փաստացի բռնապետ: «Սփույնի» և «Ուկրաինայի Մեծ Օթյակի» անդամ: Տե՛ս Наленч Д., Наленч Т. Юзеф Пилсудский: Легенды и факты, Пер. с пол., М., 1990.
[10] Վիկտոր Չեռնով (1873-1952), ռուս քաղաքական գործիչ, կոալիցիոն կառավարության անդամ, Սահմանադիր ժողովի նախագահ, հայտնի մասոն: Соловьев О., Русские масоны, М., 2007, с. 274; Башилов Б., История русского масонства, М., 2003.
[11] Տե՛ս Чернов В., Записки социалиста-революционера, том 1, Берлин, 1922.
[12] Տե՛ս Дуглас Рид, Спор о сионе. Иоганнесбург, 1986, с. 16; «Новый журнал», кн. XXVIII, Нью-Йорк, 1952.

Բրիտանիայի արտաքին գործերի նախարար մասոն Արթուր Բալֆուրը[1]: Պատերազմի սկզբում նա հայտարարեց, որ այն կավարտվի 1918 թ.՝ մինչ Քրիստոսի ծննդյան տոները[2]: Ռազմական նախարար, մասոն լորդ Հորաթիո Քիթչինները պատերազմն սկսվելուն պես, վստահ լինելով, որ այն երկար է տևելու, Ֆրանսիայի հետ երեք տարով պայմանագիր կնքեց և անգլիական զորքերի համար տարածքներ վարձակալեց[3]:

Առաջին աշխարհամարտի սկիզբը, ավարտն ու հետևանքները կանխատեսող վերը նշված գործիչների կանխագուշակումների կամ «պայծառատեսության» գաղտնիքը այն էր, որ նրանք՝ որպես բարձրաստիճան մասոններ, քաջատեղյակ էին միջազգային ամենահրատապ ու կնճռոտ խնդիրներին և աշխարհում կատարվող գաղտնի քաղաքական անցուդարձերին: Անգլիայի, Ֆրանսիայի, Ամերիկայի մասոն քաղաքական ղեկավարները պատերազմի մասին տեղեկացված էին տարիներ առաջ և նախապատրաստական աշխատանք էին տանում՝ հանդիսանալով աշխարհամարտի ջատագովները, գաղափարախոսներն ու կազմակերպիչները: Դրանով նրանք ամենից առաջ իրականացնում էին համաշխարհային հեղափոխության մասոնական ծրագիրը, որը դեռևս 1776 թ. կազմել էր բավարական իլյումինատների[4] գաղտնի ընկերության հիմնադիր մասոն Ադամ Վայսհաուպտը[5]: 1782 թ. ընդունված իլյումինատների ուխտի նպատակն էր համաշխարհային հեղափոխության ճանապարհով վերացնել միապետություններն ու քրիստոնեությունը՝ լավագույնս օգտագործելով մասոնական օթյակների ներուժն ու ազդեցությունը[6]:

Իլյումինատների 1787 թ. գաղտնի ծրագրի համաձայն՝ երկու տարի անց Ֆրանսիայում հեղափոխություն սկսվեց, որի «բռնարարքներն ու կործանարար պայթյունները» կանխատեսել էին մասոնների գաղտնագործունեությանը քաջատեղյակ ֆրանսիացի Մարքիզ դե Լյուշեն, աբբա Բարրյուելը, շոտլանդացի պատմաբան Զոն Ռոբինսոնը, ամերիկյան հոգևորական Զեդիդա Մորսը, անգլիական քաղաքական գործիչ և պատմաբան Էդմունդ Բյորքը և ուրիշներ: Նրանք միահամուռ նշում էին, որ այդ հեղափոխությունը ժողովրդական ցասման և պոռթկման արդյունք չէր, այլ մասոնական գաղտնի կազմակերպությունների ծրագրված գործողություններ, որոնց իրական կազմակերպիչները մնում են չբացահայտված[7]:

Անգլիական պատմաբան և քաղաքագետ լորդ Ակտոնի կարծիքով «Հեղափոխության մեջ ամենասոսկալին ոչ թե վայրագությունն ու սանձարձակությունն են, այլ դրա կազմակերպումը: Կազմակերպիչները տարբեր դիմակների տակ քողարկվում են, սակայն հենց սկզբից նրանց առկայության ոչ մի կասկած չկա»[8]:

Ըստ դավադրության տեսության՝ դիմակների տակ թաքնված կազմակերպիչները մասոններն ու հրեաներն են, որոնք ակտիվ դերակատարում ունեցան 1848 թ. Եվրոպան ցնցած հեղափոխություններում: Այդ իրադարձություններից երկու տարի առաջ Անգլիայի ապագա վարչապետ, ազգությամբ հրեա բարձրաստիճան մասոն Բենջամին Դիզրայելին գրում էր. «Ներկայումս Գերմանիայում նախապատրաստվող հեղափոխությունը լիովին զարգացվում է հրեաների ղեկավարությամբ»[9]: Նա 1840-ական թթ. զգուշացնում էր, որ «Եվրոպայի մի զգալի մասը ծածկված է գաղտնի ընկերությունների (մասոնական օթյակների՝ Ֆ.Մ.) ցանցով՝ հար ու նման երկրագունդը ցանկապատած եր-

---

[1] Արթուր Բալֆուր (1848-1930), Մեծ Բրիտանիայի վարչապետ 1902-1905 թթ., պահպանողական, 1916-1919 թթ. արտաքին գործերի նախարար, «Կլոր սեղան» մասոնական օթյակի անդամ:
[2] Տե՛ս Муров А., Плоды народовластия, Париж, 1925.
[3] Տե՛ս Бегунов Ю., Указ. соч., с. 149.
[4] Իլյումինատ՝ լատիներեն illuminatus՝ լուսավորյալ բառից: 1776 թ. Բավարիայում ստեղծված մասոնական օրդեն: Հետապնդվում էր կաթոլիկ եկեղեցու կողմից:
[5] Ադամ Վայսհաուպտ (1748-1830), Ինգոլշտադտի հոգևոր ճեմարանի աստվածաբանության պրոֆեսոր:
[6] Տե՛ս Джонатан Блэк. Тайная история мира. Пер. с англ., СПб, 2008, с. 557-558; Карпачев С.Д. Масоны. Словарь, М., 2008, с. 177; Спаров В. Полная история масонов в одной книге. М., 2010, с. 138.
[7] Տե՛ս Джаспер Ридли. Франкмасоны. Пер. с англ. М., 2009, с. 151-159; Курбатов В. Тайные общества масонов. М., 2007, с. 34. John Robinson, Proofs of a Conspiracy. Boston, 1967, p. 106.
[8] Դուգլաս Ռիդ, Նշված աշխ., էջ 230-231:
[9] Ռիդ Դ., նշված աշխ., էջ 282, 290; Ланин П. Тайные пружины истории. «Молодая гвардия», 1991, N7, с. 252.

կաթուղագծերի, որոնք ունակ են ոչնչացնելու մեր ողջ հասարակությունը»[1]: Անդրադառնալով դրանում հրեաների դերակատարությանը՝ Բ. Դիզրայելին 1852 թ. Համայնքների պալատում հայտարարեց. «Հրեաների ազդեցությունը հնարավոր է հաստատել՝ Եվրոպայի կործանման սկզբունքների վերջին ակորդներում», քանի որ «ժամանակավոր կառավարություն ստեղծող գաղտնի ընկերությունների գլխին կանգնած են հրեական ռասայի մարդիկ»[2]:

Համաշխարհային հեղափոխության ջատագով մասոնները և գաղտնի ընկերությունները նոր համաշխարհային կարգ հաստատելու նպատակով ձգտում էին կյանքի կոչել իրենց գլխավոր կարգախոսը՝ «Ազգային հեղափոխությունների և պատմականորեն ձևավորված պետությունների կործանումից դեպի ինտերնացիոնալ հեղափոխություն և մասոնական գերպետության ստեղծում»[3]:

Համաշխարհային մասոնական հանրապետություն ստեղծելու գաղափարը «Չորս մասոնական ճառ միայն հավատարիմ եղբայրների համար» գրքույկում[4] բացահայտեց գերմանացի փիլիսոփա և երևելի մասոն Կառլ Կրաուզեն, որի համար նրան վտարեցին մասոնությունից[5]:

1848 թ. նոյեմբերի 4-ին անվանի գրող և մեծ մասոն Վիկտոր Հյուգոն[6], Ֆրանսիայի օրենսդիր ժողովում կոչ արեց ստեղծել «Եվրոպայի Միացյալ Նահանգներ»[7]: Այս գաղափարը, մասոնական բազմաթիվ փաստաթղթերից զատ, իր արտահայտությունը գտավ նաև 1848 թ. փետրվարի 21-ին լույս տեսած Կ. Մարքսի «իլյումինիզմի ոգով տոգորված … Կոմունիստական մանիֆեստում»[8]: Դրանից օրեր անց մասոնական օթյակները եվրոպական մի շարք երկրներում հեղափոխություն սկսեցին: 1864 թ. Կ. Մարքսը բանվորների միջազգային ընկերակցություն հիմնադրեց, որն, օգտագործելով Ինտերնացիոնալի հեղափոխական շարժումները, նպատակ ուներ համաշխարհային պետություն ստեղծել:

Եվրոպայի Միացյալ Նահանգներ ստեղծելու գաղափարով հանդես եկավ նաև իտալական ռիսորջիմենտոյի ականավոր գործիչ, պատվարժան մասոն Ջուզեպպե Գարիբալդու[9] 1867 թ. ստեղծած «Խաղաղության և ազատության լիգա» միջազգային մասոնական կազմակերպությունը: Այս կազմակերպության անդամ ռուս քաղաքական գործիչ և մասոն Միխայիլ Բակունինին[10] Առաջին ինտերնացիոնալի հրեա ղեկավարները 1869 թ. վտարեցին իրենց շարքերից՝ հրեաների դերակատարումն Առաջին ինտերնացիոնալում և Կ. Մարքսի կապը Ռոտշիլդի հետ իր աշխատությունում[11] գաղտնազերծելու համար: Կոմունիստական շարժման ղեկավարությունն անցավ կաթոլիկություն ընդունած հրեա Կ. Մարքսի[12] ձեռքը: Ամերիկյան պատմաբան Էնթոնի Սեթթոնի տվյալներով Կ. Մարքսը ֆինանսավորվում էր Ռոտշիլդի կողմից, կատարում նրա սոցիա-

---

[1] Ռիդ Դ., նշված աշխ., էջ 293:
[2] Նույն տեղում, էջ 282:
[3] Курбатов В.И. Тайное общество масонов, М., 2007, с. 72. Иванов В.Ф. Тайны масонства. Глава 9, Харбин, 1935.
[4] Տե՛ս Karl Krause. Die drei ältesten Kunsturkunden der Freimaurer brüderschaft. Dresden, 1849.
[5] Տե՛ս https://en.m.wikipedia.org/wiki/krause
[6] Վիկտոր Հյուգոն (1802-1885) «Սիոնի ղեկակալ» մասոնական նշանավոր օթյակի Մեծ Վարպետն էր 1844 թ.-ից մինչև իր մահը: Տե՛ս Гоголицин Ю.В. Тайные общества в истории человечества, или кто правит миром. Ростов на Дону, 2010, с. 57.
[7] Курбатов В.И. Указ. соч., с. 73.
[8] Ռիդ. Դ., Նշված աշխ., էջ 358:
[9] Ջուզեպպե Գարիբալդին (1807-1882) մասոնական մի քանի օթյակի անդամ էր, 33 աստիճանի մասոն, Պալերմոյի Մեծ Արևելք օթյակի Մեծ Վարպետ (1863 թ.), Իտալիայի Մեծ Արևելք Օթյակի Մեծ Վարպետ (1864 թ.), Մեմֆիսի արարողակարգի Մեծ Վարպետ (1881 թ.): Տե՛ս Морамарко Микеле. Масонство в прошлом и настоящем. Пер. с ит., М., 1990, с. 278.
[10] Մ. Ի. Բակունինը (1814-1876) «Ինտերնացիոնալ եղբայրների ընկերակցություն» մասոնական կազմակերպության հիմնադիրն էր, 32 աստիճանի մասոն, մի շարք օթյակների անդամ: Տե՛ս Замойский Л. За фасадом масонского храма. М., 1990, с. 234-235; Пирумова Н. Бакунин. М., 1970, с. 333; Карпачев С.П., Указ. соч., с. 49.
[11] Տե՛ս Бакунин М.А. Интернационал, Маркс и евреи. Пер. с фр., М., 2008, с. 155.
[12] Скляренко В. и др. 100 знаменитых евреев. М. 2006, с. 256-260; Մերինգ Ֆ., Կառլ Մարքս: Նրա կյանքի պատմությունը, Ե., 1961, էջ 37-38; Ռիդ Դ., Նշված աշխ., էջ 295.

լական պատվերը և նպաստում «վերնախավի գերիշխանության հաստատմանը»[1]:

Նոր համաշխարհային կարգ հաստատելու մասոնության ծրագիրն ընդունվեց 1871 թ. օգոստոսին Չառլսթոնում (ԱՄՆ) կայացած «Աշխարհի գերագույն խորհրդում», որին մասնակցում էր 11 գլխավոր մասոն: Խորհուրդը հաստատեց դրան հասնելու ծրագիր, որը կազմել էր համաշխարհային մասոնության «դոգմատիկ» առաջնորդ Ալբերտ Փայքը[2]: Նա 1871 թ. օգոստոսի 15-ին իլյումինատ մասոնների առաջնորդ Ջուզեպպե Մացցինիին[3] հղած նամակում ընդհանուր գծերով շարադրում էր երեք համաշխարհային պատերազմների միջոցով աշխարհում մասոնների գերիշխանություն հաստատելու իր ծրագիրը: Առաջին աշխարհամարտն անհրաժեշտ էր, որպեսզի Ռուսաստանում տապալվեր ցարի իշխանությունը, հաստատվեր կոմունիստական աթեիզմի վարչակարգ, և Ռուսաստանն օգտագործվեր որպես «խրտվիլակ» մասոնության առաջ դրված խնդիրները լուծելու համար: Երկրորդ աշխարհամարտի արդյունքում Եվրոպայում պետք է ուժեղանար քաղաքական սիոնիզմը, որպեսզի Պաղեստինում ստեղծվեր հրեական անկախ պետություն: Երրորդ աշխարհամարտը մասոնների հրահրմամբ բռնկվելու էր Մերձավոր Արևելքում, իսրայելցիների և արաբների միջև գաղափարական հայացքների խորացման պատճառով: Պատերազմը տարածվելու էր ամբողջ աշխարհում, մահմեդականությունն ու քաղաքական սիոնիզմը միմյանց ոչնչացնելու էին, որի արդյունքում հաստատվելու էր «համաշխարհային կառավարության» իշխանություն:

Ըստ Ա. Փայքի՝ «Մասոնության լիակատար հաղթանակի համար երեք համաշխարհային պատերազմներից երրորդում մահմեդական աշխարհը կկործանվի, որից հետո մենք կհրահրենք հսկայական սոցիալական ցնցում, որի սարսափները բոլորին ցույց կտան անհավատության կործանարարությունը: Հեղափոխական փոքրամասնությունը կոչնչացվի, իսկ քրիստոնեությունում հիասթափված մեծամասնությունը .... մեզանից կստանա Լյուցիֆերի[4] ուսմունքի ճշմարիտ լույսը»[5]:

Այս ծրագրի իրականացմանը Առաջին աշխարհամարտից շատ տարիներ առաջ ձեռնամուխ եղան Արևմտյան Եվրոպայի երկրների մասոնական մեծ օթյակները, որոշ երկրների ղեկավարներ, բազմաթիվ ազդեցիկ քաղաքական, պետական և զինվորական գործիչներ, որոնք ոչ միայն երևելի կամ պատվարժան մասոններ էին, այլև համաշխարհային քաղաքականություն որոշող մարդիկ: Նրանք տարիներ շարունակ հետևողականորեն նախապատրաստում էին մեծ հակամարտություն աշխարհը վերափոխելու համար:

Հոլանդացի պատմաբան Յան Վան Հելզինգը «Գաղտնի ընկերությունները և նրանց հզորությունը XX դարում» աղմկահարույց գրքում [6] առաջ է քաշում այն միտքը, որ Գերմանիայի կանցլեր Օտտո ֆոն Բիսմարկը 1871 թ., վերջնականապես միավորելով գերմանական պետությունները, խախտեց երկու հարյուր տարուց ավելի

---

[1] Տե՛ս Сеттон Э. Уолл стрит и большевистская революция. Пер. с англ., М., 1998; Его же, Власть доллара. Пер. с англ., М., 2003, с. 55, 66.

[2] Ալբերտ Փայք (1809-1891), ամերիկյան երևելի հասարակական գործիչ, փաստաբան, լրագրող, գեներալ, Շոտլանդական կանոնակարգի Մեծ կոմանդոր, 33 աստիճանի մասոն, Կու Կլուս Կլանի օրդենի հիմնադիր: Նրա «Ֆրանկմասոնների բարոյականությունը և դոգմաները» աշխատությունը համարվում է մասոնների Աստվածաշունչը, իսկ ինքը ժամանակակից մասոնության գլխավոր տեսաբանը: Տե՛ս Denslow W.R. 10000 Famous Freemasons. Columbia, Missouri, 1957, 1960, vol. 3, p. 340-341; Eicher John H. Civil War High Commands. Stanford, 2001, p. 429; Пэт Морган. Секреты масонов. Пер. с англ. М., 2008, с. 124-129; Боголюбов Н. Тайные общества XX века, М. 1995, с. 34-36.

[3] Ջուզեպպե Մացցինի (1805-1872), Ռիսորջիմենտոյի երևելի գործիչ, «Երիտասարդ Իտալիա» գաղտնի կազմակերպության հիմնադիր, «Իտալիայի Մեծ Արևելք» օթյակի Մեծ Վարպետ, 33 աստիճանի մասոն: Տե՛ս Моромарко М. Указ. соч., с. 121; Соловьев О.Ф. Масонство далекое и близкое. Новая и новейшая история, 1992, N 4, с. 76; Замойский Л. Указ. соч., с. 7.

[4] Լյուցիֆեր՝ լատիներեն lucisferre, բառացի՝ լուսաբեր: Քրիստոնեական դիցաբանությունում Երկնային հոր հոգևոր զավակ, «արշալույսի որդի», որը երկնքից ընկել է ստորգետնյա աշխարհ ու դարձել սատանա: Մասոնական ուսմունքում մասոնության Աստվածը՝ Տիեզերքի Մեծ ճարտարապետը, համարվում է Լյուցիֆերը: Տե՛ս Селевич Ю. Вольные каменщики: масонство в его прошлом и настоящем. «Наука и техника», 2008, N4, с. 59.

[5] Տե՛ս Шмаков А.С. Международное тайное правительство. М. 1912; Ланин П. Тайные пружины истории. «Молодая гвардия», 1991, N 8, с. 253.

[6] Տե՛ս Jan Van Helsing. Geheim Gesellschaften und ihre Macht im 20 Jahrhundert. Ewertverlag, 1993. Хельзинг Й. В. Тайные общества и их могущество в XX веке. М., 1995.

Եվրոպայում տիրող քաղաքական հավասարակշռությունը: Գերմանիան XX դարի սկզբին լուրջ վտանգ էր ներկայացնում ոչ միայն իլյումինատների, այլև մինչև այդ Եվրոպայում անվերապահորեն գերիշխած, բայց միանձնյա առաջատարի դիրքերը կորցրած Մեծ Բրիտանիայի համար:

Միջազգային խոշոր բանկիրները, որոնք աշխարհի տնտեսական զարգացման իրենց ծրագրերում բացառում էին Գերմանիայի մասնակցությունը, ձգտում էին հնարավոր բոլոր միջոցներով ճնշել և վերահսկել Եվրոպայի տնտեսական, ռազմական ու քաղաքական հավասարակշռությունը խախտած և մեծ հավակնություններ ունեցող կայզերական պետությանը: Այդ գործում առավել մեծ ջանքեր թափեցին հատկապես բրիտանական քաղաքագետներն ու մասոնները: Նրանցից «Բրիտանական կայսրության հայր» մասոն Սեսիլ Ռոդսը[1] XIX դարի վերջին ձևակերպեց բրիտանական իսթեբլիշմենթի խնդիրը: Նա ասում էր. «Ես աչքերս բարձրացրեցի դեպի երկինք և իջեցրի դեպի երկիր: Ապա ինքս ինձ ասացի. թե մեկը և թե մյուսը պետք է դառնան բրիտանական: Եվ ինձ պարզ դարձավ ..., որ բրիտանացիները լավագույն ռասան են, արժանի համաշխարհային գերիշխանության»[2]:

Բրիտանական կայսրությունը հզորացնելու գործում կատարած նվաճումների համար «Աֆրիկյան Նապոլեոն» մականունը ստացած Սեսիլ Ռոդսի մասին Յոզեֆ Չեմբեռլենն ասում էր. «Հատկապես այնպիսի մարդկանց, ինչպիսին Սեսիլ Ռոդսն է, Անգլիան պարտական է իր կայսրության հզորության համար»: Վարչապետ լորդ Սոլսբերին գրում էր, որ «մեր թոռները մեզ երջանիկ մարդիկ կհամարեն, քանզի մենք Մեծ Սեսիլ Ռոդսի ժամանակակիցն էինք» [3]: Վիկտորիա թագուհին Ս. Ռոդսին համարում էր «կատարյալ հրաշալի» մարդ և ափսոսում, որ իր «նախարարները նրա նման չեն»[4]: Գերմանիայի կայզեր Վիլհելմ II-ը Ս. Ռոդսին ասում էր. «Եթե ես ունենայի այնպիսի վարչապետ, ինչպիսին դուք եք, ապա ես կդառնայի աշխարհի ամենամեծ տիրակալը» [5]: Ամերիկյան հանրաճանաչ գրող մասոն Մարկ Տվենը[6] Սեսիլ Ռոդսի մասին ասում էր, որ նա «կանգնած է գլխապտույտ բարձունքում, երկնքի գմբեթի տակ, մնալով իր ժամանակի հրաշքը, ներկա դարի առեղծվածը, թևերով հրեշտակապետ՝ աշխարհի մի մասի համար և պոզերով սատանա՝ մյուս մասի համար: Ոչ±ն է նրա ամենազորության գաղտնիքը»[7]: Ս. Ռոդսի մասոնական գաղտնագործունեությունը բացահայտած ամերիկյան պատմաբան Ջիմ Մարսը «Գաղտնիության կանոնները» գրքում նրան անվանում է «ժամանակակից գաղտնի ընկերությունների նախահայրը»[8]:

1891թ. փետրվարի 5-ին Սեսիլ Ռոդսն ստեղծեց իլյումինատների և մասոնական օթյակի տիպի գաղտնի «Ընտրյալների ընկերություն», որը պատմության մեջ մտել է «Կլոր սեղան» անունով: Ընկերության մեջ ընդգրկվեցին բրիտանական հայտնի քաղաքական գործիչներ լորդ էշերը, լորդ Ալֆրեդ Միլները, լորդ Արթուր Բալֆուրը, հրապարակախոս Ուիլյամ Սթեդը, իսկ մի փոքր ուշ՝ լորդ Գրեյը, Սոլսբերին, Ռոզբերին, Առնոլդ Թոյնբին և ուրիշներ: «Կլոր սեղանին» հովանավորում և աջակցում էր դրան անդամագրված բրիտանական խոշոր բանկիր, հրեա Նաթան Ռոտշիլդը[9]:

«Կլոր սեղանի» նպատակն էր վերականգնել մեծ Բրիտանիայի և Միացյալ Նահանգների կապը, ապահովել անգլո-սաքսոնական ռասայի ազդեցիկ ներկայացու-

---

[1] Սեսիլ Ռոդս (1853-1902), անգլիական խոշոր բիզնեսմեն, «Դե Բիրս» ընկերության ղեկավար, ալմաստե թագավոր, Կապի գաղութի վարչապետ, Ռոդեզիա պետության հիմնադիր, Վիկտորիա թագուհու Գաղտնի խորհրդի անդամ: Տե՛ս Давидсон А.Б. Сесиль Родс и его время. Пер. с. англ. М., 1984; его же. Сесиль Родс. Строитель империи. Пер. с англ., М., 1998.

[2] Robert Huttenback. British imperial experience. New York, 1966, p. 102.

[3] Տե՛ս Дионео. Из Англии. Русское богатство, 1899, N 7/10, отдел II, с. 74.

[4] Letters of Queen Victoria. Series III (1885-1901), vol. II, London, 1930.p. 13.

[5] Eyck E. Das persönliche Regiment Willhelms II. Erienbach – Zürich, 1948, S. 236.

[6] Մարկ Տվենը (1835-1910) մասոն ձեռնադրվել է 1861 թ. մայիսի 22-ին Սենտ Լուիսի Polar Star Lodje N 79 օթյակում: Տե՛ս Пэт Морган. Указ. соч., с. 74; Морамарко М. Указ. соч., с. 272; Карпачев С.П. Указ. соч., с. 416.

[7] Марк Твен. Собр. соч. Том 9. М., 1961, с. 562-564.

[8] Jim Marrs. Rule by Secrecy. Paperbacks, 2001, p. 119.

[9] Տե՛ս Давидсон А.Б. Сесил Родс. Пер. с англ. Смоленск, 1998; Хаггер Н. Синдикат. История мирового правительства. Пер. с англ. М., 2009.

ցիչների կողմից աշխարհի գաղտնի կառավարումը, տնօրինել համաշխարհային կապիտալը: Ս. Ռոդսի երազանքն էր ունեցած ահռելի հարստությունն օգտագործել այնպես, որ կառավարություններն ու քաղաքագետները ծառայեն «Կլոր սեղանին», բրիտանական գերիշխանությունը տարածվի ամբողջ աշխարհում, իսկ անգլերենը դառնա համաշխարհային լեզու: Նաթան Ռոտշիլդի միջոցով «Կլոր սեղանը» կապեր հաստատեց սիոնիստների, իսկ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում չափազանց ազդեցիկ և ամենազոր ֆինանսիստ մասոններ Յակոբ Շիֆֆի, Ֆելիքս Վարբուրգի, Օտտո Կանի, Ռոկֆելլերի, Ժերոմ Խանաուերի, Կարնեգիի և Դանիել Գուգենհայմի հետ[1]:

«Կլոր սեղանը» բրիտանական գերիշխանություն հաստատելու նպատակով կառավարությանը դրդեց Աֆրիկայի հարավում 1899-1902 թթ. անգլո-բուրական պատերազմ սկսել: Պատերազմի գլխավոր հրահրողը Ռոտշիլդների տան ներկայացուցիչ և համաշխարհային մասոնության գլխավոր դեմքերից լորդ Ալֆրեդ Միլներն[2] էր: Կապի երկրի նահանգապետ և գերագույն կոմիսար Ա. Միլները 1902 թ. Ս. Ռոդսի մահից հետո գլխավորեց «Կլոր սեղանը»: Նրա ղեկավարությամբ մասոնական այդ ընկերությունը Անգլիայի «հավերժ շահերը» և գերիշխանությունը պահպանելու նպատակով ձգտում էր. ա/ հսկողության տակ վերցնել համաշխարհային և հատկապես Աֆրիկայի ու Ռուսաստանի տնտեսական պաշարները, բ/ վերջ տալ Գերմանիայից ու Ռուսաստանից սպառնացող մրցակցությանը, թույլ չտալ նրանց միջև դաշինք, գ/ վերահսկել համաշխարհային ֆինանսական համակարգը ԱՄՆ ֆինանսների նկատմամբ հսկողություն սահմանելու ճանապարհով, դ/ վերացնել Եվրոպայում ազգային պետությունները, և ստեղծել Եվրոպական միություն, ե/ սանձազերծել համաշխարհային պատերազմ՝ այս խնդիրները կյանքի կոչելու համար[3]:

Պատերազմները բրիտանական շահերին ծառայեցնելու գաղափարը XIX դարի կեսերին ձևակերպել էր անգլիական հայտնի պատմաբան, մասոն Թոմաս Կարլայլը, ըստ որի՝ «Մայրցամաքային բոլոր պետությունների պարտականությունն է պատերազմներ վարել Անգլիայի շահերի համար»:

«Կլոր սեղանի» հետ սերտորեն համագործակցող Յակոբ Շիֆֆը նոր համաշխարհային կարգ հաստատելու գաղափարն իրականացնելու ճանապարհին 1904-1905 թթ. ռուս-ճապոնական պատերազմում, ցանկանալով Ռոմանովների միապետության անկումը, իր գլխավորած սինդիկատով 110 մլն դոլար փոխառություն հատկացրեց Ճապոնիային, որի համար արժանանացավ այդ պետության բարձրագույն պարգևներին[4]:

ԱՄՆ մասոն նախագահ Թեոդոր Ռուզվելտի[5] միջնորդությամբ 1905 թ. ամռանը Պորտսմութում ընթացող հաշտության բանակցությունների ժամանակ Յ. Շիֆֆը պարտություն կրած Ռուսաստանի կառավարության ղեկավար Ս. Յու. Վիտտեին առաջարկեց հրեաներին շնորհել հավասար իրավունքներ: Մերժում ստանալով՝ նա ֆինանսավորեց իր համոզմամբ «համայն մարդկության թշնամի Ռուսաստանում» 1905-1907 թթ. հեղափոխության բռնկմանը[6]:

Սկսած 1908 թ. համաշխարհային պատերազմ սկսելու մասոնական դավադրության կենտրոնը գտնվում էր մասոնության բնօրրան Անգլիայում, որտեղից եվրոպական երկրների մասոններին ուղարկվում էին համապատասխան հրահանգներ: «Կլոր սե-

---

[1] Տե՛ս Gerry Docherty, Jim MacGregor. Hidden history. The Secret Origins of the First Warld War. Edinburg, 2013; Carroll Quigly. The Anglo-American Establishment. New York. 1981; Carroll Quigly. Tragedy and Hope: A History of the World in Our Time. N.Y. 1966.

[2] Տե՛ս Парфенов И.Д. Колониальная экспансия Великобритании в последной трети XIX века, М. 1991; Никитина И. А. Захват бурских республик Англией (1899-1902). М. 1970.

[3] Տե՛ս Платонов О.А. Тайное мировое правительство. М. 2014, с. 14; Хаггер Н. Синдикат. История мирового правительства. Пер. с англ. М. 2009, с. 39; Алексеева И. Миссия Мильнера. «Вопросы истории». 1989, N 10, с. 145.

[4] Տե՛ս Naomi Wiener Cohen. Jacob H. Schiff: a study in American Jewish leadership. New England, Hanover, 1999, p. 129-134; Cyrus Adler. Jakob Henry Shiff: A Biographical Sketch. N.Y., 1921, p. 12-14.

[5] Թեոդոր Ռուզվելտը (1858-1919) բարձրաստիճան մասոն էր, Օյսթեր Բեյի Մաթինեքոք թիվ 806 օթյակի անդամ, Փենթալփա թիվ 23 օթյակի պատվավոր անդամ: Տե՛ս William R. Denslow. 10000 Famous Freemasons. N.Y. 1957; Roberd Hovard. United Stated States Presidents and the Illuminati. Masonic Power Structure. N.Y. 1999.

[6] Տե՛ս Naomi Wiener Cohen. Op. cit. p. 32, 137; Витте С.Ю. Воспоминание. М. 1960, том 2, с. 440; Фроянов И.Я. Октябрь семнадцатого. СПб, 1997, с. 160.

ղանը» սերտ համագործակցում էր «Ֆրանսիայի Մեծ Արևելք» և հրեական «Բնայ Բրիտ» մասոնական օթյակների հետ, որոնք ոչ միայն ակտիվ հակագերմանական քարոզչություն էին իրականացնում, այլև առաջ էին քաշում անհապաղ պատերազմ սկսելու և ինքնուրույն հրեական պետություն ստեղծելու գաղափարը: Էրեց Իսրայելի գաղափարը ժամանակին սաղմնավորվել է հրեա փիլիսոփաներ Մոզես Հեսսի «Հռոմ և Երուսաղեմ» (1862 թ.) և Լեոն Պինսկերի «Ինքնաազատագրում» (1882 թ.) գրքերում, փիլիսոփա, հրապարակախոս Ուշեր Գինցբերգի և ժամանակակից իվրիտի «հայր» էլիեզեր Բեն-Իեհուդի հոդվածներում[1]:

Հրեական ազատ Պաղեստին ստեղծելու իրական գաղափարախոսը դարձավ լրագրող, էմանսիպացված հրեա, մասոն Թեոդոր Հերցլը: Նա Ալֆրեդ Դրեյֆուսի[2] դատավարության ազդեցության տակ գրեց «Հրեական պետություն» աշխատանքը, որտեղ հրեաների իրավազրկությանը վերջ տալու նպատակով առաջարկում էր «երկրագնդի բավականին մեծ մասի վրա … նրանց տալ ինքնորոշման իրավունք»: Հրեական «Jewish Chronical» (Հրեական տարեգիրք) թերթը Թ. Հերցլի առաջարկությունն անվանեց «երբևէ արված ամենազարմանալի առաջարկություններից մեկը»[3]:

Կարճ ժամանակում թերթի շարքային թղթակից Թ. Հերցլը դարձավ «բացարձակ անսովոր բնույթի համաշխարհային կերպար»[4], ում համարում էին «փրկիչ»[5]: Պատմության թատերաբեմում գիսաստղի պես արագորեն հայտնված դոկտոր Թ. Հերցլը, ոգևորված գրքի աննախադեպ հաջողությունից[6], 1897 թ. օգոստոսի 29-ին Բազելում սիոնիստների վեհաժողով հրավիրեց: Այն հայտարարեց «Համաշխարհային սիոնիստական կազմակերպություն» ստեղծելու մասին, հրեաներին հռչակեց որպես առանձին ազգ ու խնդիր դրեց հասնելու «հասարակական ճանաչման և իրավականորեն պաշտպանված տան»: Սիոնիստների առաջնորդ դարձած Թ. Հերցլը, «Հրեական պետության վերականգնման» գաղափարը համարելով «շատ հին»[7], գտնում էր. «Հաճելի կլինի, եթե մենք մեզ համար երկիր նվաճենք … առողջ բանականության հիմքի վրա, մեր տրամադրության տակ գտնվող միջոցներով և գործնական քաղաքականության սահմաններում: Մեր լավագույն ուժերը պետք է իրենց նվիրեն այդ հրաշալի գործին»[8]: Բազելի վեհաժողովից հետո Թ. Հերցլը հայտարարեց. «հրեական պետությունն արդեն գոյություն ունի»[9]:

Թ. Հերցլն անկեղծորեն հավատում էր, որ ստեղծելով հրեական ազատ Պաղեստին՝ կլուծվեն «համաշխարհային հրեական ազգի» բոլոր խնդիրները: Գերմանիայի կայզեր Վիլհելմ II-ը գտնում էր, որ «հրեաները որքան շուտ մեկնեն Պաղեստին, այնքան լավ»: Նա Կ. Պոլսում Թ. Հերցլի համար միջնորդեց սուլթան Աբդուլ Համիդին, իսկ 1898 թ. Երուսաղեմում ընդունելության արժանացրեց Թ. Հերցլին ու նրա պատվիրակությանը[10]: Ոգևորված այդ հանդիպումից՝ Թ. Հերցլն սկզբում ցանկանում էր հրեական պետություն ստեղծել Օսմանյան կայսրությունից Պաղեստինում տարածք գնելու ճանապարհով: Հրեա պատմաբան Ռեյչել Էլբոյմ Դրորի համոզմամբ Թ. Հերցլը մտադիր էր այս խնդիրը լուծել՝ հայկական հարցը սիոնիզմի շահերին ծառայեցնելու միջոցով: Այս միտքը նրան հուշեց իր դիվանագիտական գործակալ և Աբդուլ Համիդի խորհրդական Ֆիլիպ Նալինսկին: Թ. Հերցլը հուսով էր Բարձր Դռանը հրեաների ու միջազգային սիոնիզմի աջակցությունը խոստանալով՝ ակնկալել, որ սուլթան Աբդուլ Համիդը կհակվի

---

[1] Տե՛ս Бегунов Ю. Указ. соч., с. 69.

[2] Ալֆրեդ Դրեյֆուս (1859-1935), ֆրանսիական բանակի գլխավոր շտաբի սպա, ում 1895թ. հունվարի 5-ին Փարիզի զինվորական ակադեմիայում աստիճանազրկեցին Գերմանիայի օգտին լրտեսության կեղծ մեղադրանքով և դատապարտեցին ցմահ բանտարկության:

[3] Бегунов Ю. Указ. соч., с. 69; Ռիդ Դ., Նշված աշխ., էջ 340:

[4] Ռիդ Դ., նշված աշխ., էջ 344:

[5] Джонсон П. Указ. соч., с. 455.

[6] 1896 թ. հունվարին Վիեննայում լույս տեսած Թ. Հերցլի 63 էջից բաղկացած գրքույկը վերահրատարակվեց 80 անգամ և թարգմանվեց 18 լեզուներով: Տե՛ս Джонсон П. Указ. соч., с. 452-453.

[7] Герцль Теодор. Еврейское государство. Пер. с нем., СПб, 1896, с. 3.

[8] Герцль Теодор. Сборник. Пер. с нем., Петроград, 1918, с. 177.

[9] Ռիդ Դ., նշված աշխ., էջ 341; Джонсон П. Указ. соч., с. 456.

[10] Տե՛ս Джонсон П. Указ. соч., с. 455-457.

Երուսաղեմը վերադարձնել հրեաներին: Այդ նպատակով նա 1896 թ. հունիսին մեկնեց Կ. Պոլիս՝ «իր հետ տանելով Պաղեստինի գնման գլխավոր պլանը»: Թ. Հերցլը, Աբդուլ Համիդին չգրգռելու նպատակով նրանից տարածք էր խնդրում ոչ թե հրեական պետություն ստեղծելու, այլ ազգային տուն հիմնադրելու համար: Նա սուլթանին առաջարկեց 20 մլն. ֆունթ սթեռլինգ՝ պարտավորվելով Պաղեստինի փոքրիկ հողակտորի դիմաց «կարգի բերել նրա տունը, բարելավել նրա ֆինանսական դրությունը և նրա օգտին տրամադրել հասարակական կարծիքն ամբողջ աշխարհում»[1]:

Սուլթանը մերժեց այդ առաջարկությունը, բայց Թ. Հերցլին պարգևատրեց «Մեջիդիե» շքանշանով՝ խնդրելով ապահովել հրեաների աջակցությունը հայկական հարցում[2]: 1901 թ. մայիսին Թ. Հերցլը Աբդուլ Համիդի մտերիմ և խորհրդական, հրեա արևելագետ Ամին Վամբերիի[3] միջնորդությամբ հանդիպեց սուլթանին ու առաջարկեց Պաղեստինի դիմաց վճարել Օսմանյան կայսրության արտաքին պարտքի մի մասը: Սուլթանը մերժեց նաև այս առաջարկությունը, բայց հարյուր հազար հրեաների Պաղեստին գաղթելու իրավունք շնորհեց: Դրա դիմաց հրեաները եվրոպական բանկերում նրա անունով մեծ գումարներ փոխանցեցին[4]:

Հարուստ սիոնիստ Իսրայել Զանգվիլը 1910 թ. ապրիլին Լոնդոնի «Ֆորթնայթլի ռևյու» ամսագրում տպագրած հոդվածում պարտավորվում էր մարել Օսմանյան կայսրության արտաքին պարտքը, թուրքերենը ճանաչել իր մայրենի լեզուն, եթե հրեաներին Պաղեստին անսահմանափակ ներգաղթելու հնարավորություն տրվի:

Աբդուլ Համիդն ամեն կերպ սահմանափակում էր իր երկրում հրեաների համախմբվածությանը, ուստի նրա քաղաքականությունից զայրացած սիոնիստները համալրեցին սուլթանի հակառակորդների շարքերը: Դրան ձեռնամուխ եղան ամենից առաջ «Թուրք հայրենասերների ինքնատիպ սրբավայր Սալոնիկի» [5] բնակչության մեծամասնություն կազմող հրեաները [6], որոնք ընդգրկված էին բազմաթիվ միություններում ու գաղտնի ընկերություններում: Նրանք հիմնականում իտալական քաղաքացիություն ունեին, իսկ շատերն իտալական մասոնական օթյակների անդամ էին: Այս հրեաները կազմեցին 1906 թ. Փարիզից Սալոնիկ տեղափոխված «Միություն և առաջադիմություն» կուսակցության հիմնական կորիզը[7]:

Կուսակցության պարագլուխները մի խումբ հավատափոխ հրեաների հետ միասին «Ֆրանսիայի Մեծ Արևելք» օթյակի հովանավորությամբ և հրեական «Բնայ Բրիտ»[8] օթյակի անդամ էմմանուել Կարասսոյի[9] գլխավորությամբ 1908 թ. Սալոնիկում ստեղծեցին «Երիտասարդ Թուրքիա» մասոնական օթյակը: Կ. Պոլսում Մեծ Բրիտանիայի դեսպան Ջերարդ Լոութը «Երիտասարդ Թուրքիայի» անդամներին անվանում էր «Միություն և առաջադիմություն» կուսակցության հրեական կոմիտե, փաստում մասոնների և հրեա երիտթուրքերի դաշինքը, հրեաներին համարում երիտ-

---

[1] Տե՛ս Maruan R. Buheiry. Theodor Herzl and the Armenian question, «Journal of Palestine Studies», vol. VII, N 1, Autumn, Beirut, 1977, p. 22-24; Теодор Герцль и армянский вопрос. Научно-информационнный бюлетень сектора научной информации по общественным наукам, АН Армянской ССР, N 7 (39). Ереван, 1979, с. 34; Джонсон П. Указ. соч., с. 455.

[2] Տե՛ս Կիրակոսյան Զ., Երիտթուրքերը պատմության դատաստանի առաջ, Գիրք առաջին, Ե., 1982, էջ 231:

[3] Արմին Վամբերի՝ Բուդապեշտի համալսարանի պրոֆեսոր, հետևողական հայատյաց, անգլիական Ֆորին օֆիսի գործակալ: Նա հավաստիացնում էր իր բրիտանական տերերին, որ «ավելի շուտ թույլ կտամ գլուխս անջատել իմ մարմնից, քան թույլ կտամ ստեղծել անջատ Հայաստան»: Տե՛ս Walkner Christopher. Armenia: The Survival of a Nation, New York, 1980, p. 145-146.

[4] Տե՛ս Եազըճեան Գ., Աբդուլ Համիդ Բ. Կարմիր սուլթանը, Բեյրութ, 1980, էջ 288:

[5] Տե՛ս Найт Э. Революционный переворот в Турции. Пер. с англ., СПб, 1914, с. 78.

[6] Սալոնիկում ապրում էր 60 հազար հրեա, 20 հազար մահմեդական, 40 հազար հույն, 20 հազար դավանափոխ հրեա (դեոնմե) և երեք հազար եվրոպացի:

[7] Տե՛ս Armstrong H.C. Gray Wolf . The Life of Kemal Ataturk. New York, 1961, p. 20; Եազըճեան Գ., Նշվ. աշխ., էջ 289:

[8] Բնայ Բրիտ (թարգմանաբար՝ «Ազատության զավակներ»), ստեղծվել է 1843թ. հոկտեմբերի 13-ին Նյու Յորքում Գերմանիայից վտարանդված հրեաների կողմից: Հիմնական նպատակը հակասեմիտիզմի դեմ պայքարն է և հրեաների շահերի պաշտպանությունը: Ներկայումս բաժանմունքներ ունի աշխարհի 40 երկրներում:

[9] Էմմանուել Կարասսո (1862-1934), հրեական ծագումով հասարակական, քաղաքական գործիչ, «Վերածնված Մակեդոնիա» մասոնական օթյակի հիմնադիր, «Միություն և առաջադիմություն» կուսակցության համախոհ, երիտթուրքերի շարժման գլխավոր ֆինանսիստ, Օսմանյան խորհրդարանի պատգամավոր: https://ru.wikipedia.org.wiki/карассоэмануил

թուրքերի գլխավոր ոգեշնչողները[1]:

Պաղեստինում հրեաներին տարածք հատկացնելու Թ. Հերցլի առաջարկությունը մերժելուց հետո սիոնիստները որոշեցին պատժել Աբդուլ Համիդին: Նրանք «Երիտասարդ Թուրքիա» մասոնական օթյակի հավատափոխ հրեաների գլխավորությամբ Թուրքիայում դեմոկրատական բարեփոխումներ իրականացնելու և երկիրը եվրոպականացնելու կեղծ կարգախոսներով 1908 թ. հուլիսին հեղափոխություն իրականացրին, ապա տապալեցին սուլթանի իշխանությունը և հռչակեցին սահմանադրական միապետություն[2]:

Սիոնիստները ցանկանում էին հրեական պետություն ստեղծել ոչ միայն Թուրքիայից տարածք գնելու, այլ միաժամանակ մեծ տերությունների, մասոնական հզոր օթյակների և հրեա համաշխարհային ֆինանսական օլիգարխների օգնությամբ: Այս հարցում նրանց աջակցում էր հատկապես բրիտանական կառավարությունը, որի մասոն անդամները համագործակցում էին հարուստ հրեա բանկիրների և սիոնիստների հետ:

Էրեց Իսրայել ստեղծելու գաղափարի իրականացմանը նպաստում էր ոչ միայն բրիտանական կառավարության բարեհաճ վերաբերմունքը հրեաների նկատմամբ, այլև եվրոպական մի շարք երկրներում նրանց իրավազրկությունն ու քաղաքական ճնշումները: Ամբողջ XIX դարում եվրոպական երկրներում, հատկապես Ռուսաստանում, հրեաները պարբերաբար ենթարկվում էին բռնաճնշումների, ջարդերի ու զանգվածային արտաքսման: 1881-1914 թթ. Ռուսական և Ավստրիական կայսրություններում բնակվող 7.5 մլն հրեաներից երկու միլիոնից ավելին արտագաղթեց Միացյալ Նահանգներ: Ավելի քան 350 հազար հրեա արտագաղթեց միայն ավստրիական Գալիցիայից[3]: Հրեաների ջարդերի կազմակերպիչ Ռուսաստանի ներքին գործերի նախարար Վ. Պլեվեն 1903 թ. Թ. Հերցլին բացահայտ հայտարարեց, որ ցանկանում են մտավորական հրեաներին պահել, իսկ «տգետներից ու աղքատներից ազատվել»[4]:

Զանգվածային արտագաղթը հրեաներին ստիպում էր քայլեր ձեռնարկել ազգային օջախ ստեղծելու համար: 1902 թ. Անգլիայում ստեղծվեց վտարանդի հրեաների հարցերով Թագավորական հանձնաժողով, որի անդամներից մեկը լորդ Ռոտշիլդն էր: 1902 թ. հուլիսի 7-ին Թ. Հերցլն այս հանձնաժողովին հայտնեց, որ հրեաների արտագաղթի լավագույն լուծումը համարվում է «հրեաներին ազգ ճանաչելը և նրանց պաշտոնապես ճանաչված ազգային օջախ հատկացնելը»[5]:

Ընդառաջ գնալով Թ. Հերցլի խնդրանքին՝ Անգլիայի գաղութների գծով նախարար Ջոզեֆ Չեմբեռլենը և արտաքին գործերի նախարար մարքիզ Լենդսոունը հրեական պետություն ստեղծելու համար առաջարկեցին նախ՝ Կիպրոսը, այնուհետև՝ Եգիպտոսի սահմանի մոտ Վադ–էլ-Ահշը: Բայց Եգիպտոսը դրան չհամաձայնվեց, իսկ Ջ. Չեմբեռլենը սիոնիստներին էրեց Իսրայելի համար առաջարկեց աֆրիկյան Ուգանդան[6]:

1903 թ. օգոստոսի 8-14-ին Պետերբուրգում Թ. Հերցլը հրեական հարցը ներկայացրեց ռուսաց նախարարներ Վ. Կ. Պլեվեին և Ս. Յու. Վիտտեին: Նա խնդրեց ռուսաց կառավարությանը միջնորդել Աբդուլ Համիդին՝ Պաղեստինում տարածք հատկացնել հրեական օջախ ստեղծելու համար, բայց աջակցություն չգտավ[7]:

1903 թ. Բազելում կայացած սիոնիստների վեցերորդ վեհաժողովում սիոնիստների պարագլուխներից Մաքս Նորդաուն հայտարարեց. «Հերցլը գիտի, որ մենք կանգնած ենք համաշխարհային ահավոր բախման առաջ», որից հետո «կիրավիրվի համաշխարհային վեհաժողովի պես մի բան և հզորագույն Անգլիան կշարունակի գործը, որը սկսել է Ուգանդայի իր վեհանձն առաջարկությամբ: Այդ ամենը սանդուղքի աստիճաններ են, որով մենք պետք է վեր բարձրանանք. Հերցլ, սիոնիստների վեհաժողով,

---

[1] Տե՛ս Middle Eastern Studiees, London, 1971, vol. VII, N 1, p. 91.
[2] Տե՛ս Вейдемюллер К. По поводы турецких событий. «Современный мир», 1912, N 8, с. 270-271.
[3] Տե՛ս Дикий А. Евреи в России и в СССР. Исторический очерк. Новосибирск, 1994, с. 43; Джонсон П. Указ. соч., с. 416-417.
[4] Джонсон П. Указ. соч., с. 457; Ռիդ Դ., Նշված աշխ. էջ 351:
[5] Джонсон П. Указ. соч., с. 458.
[6] Джонсон П. Указ. соч., с. 457; Ռիդ Դ., Նշված աշխ. էջ 352:
[7] Տե՛ս Герцль Теодор. Из дневника. Избранное. Пер. с нем., М., 1974, с. 215-231.

Ուգանդայի անգլիական առաջարկություն, ապագա համաշխարհային պատերազմ, համաշխարհային համաժողով և, վերջապես, ազատ հրեական Պաղեստին»[1]:

Արևմտյան Եվրոպայի սեփարդ հրեաները համաձայն էին Ուգանդայում ստեղծել ինքնուրույն հրեական պետություն: Դրան կտրականապես դեմ էին Արևելյան Եվրոպայի աշկենազիները և հատկապես Ռուսաստանը ներկայացնող հրեաները: Նրանք անգլիական կառավարության «առատաձեռն առաջարկությունը» համարում էին սիոնիզմի դավաճանություն: Սիոնիստների 6-րդ համաժողովում Ուգանդայի առաջարկությանը դեմ քվեարկած 177 ռուսական հրեաները ընդբոստացան Թ. Հերցլի դեմ: Աշկենազիների իրական ուժի մասին պատկերացում չունեցող Թ. Հերցլը նրանց ճնշման տակ շուտով հանգեց այն մտքին, որ «Պաղեստինը միակ երկիրն է, որը կարող է դառնալ մեր ժողովրդի հանգրվանը»[2]: 1905 թ. սիոնիստների 7-րդ համաժողովը վերջնականապես մերժեց Ուգանդայի առաջարկությունը:

Նոր համաշխարհային կարգ հաստատելու ծրագրի շրջանակներում ամերիկյան խոշոր բանկիրներ Ռոկֆելլերի, Յ. Շիֆֆի, Մ. Վարբուրգի, Բ. Բարուխի ֆինանսական աջակցությամբ և մասոնական վերնախավի հովանավորությամբ Միացյալ Նահանգներում 1912 թ. նախագահական ընտրություններում հաղթանակ տարավ հանրությանը քիչ հայտնի քաղաքական գործիչ Վուդրո Վիլսոնը[3]: Նա դարձավ այդ ուժերի կամակատարը, ում ներքին և արտաքին քաղաքականության մասին նախկին նախագահ, բարձրաստիճան մասոն Թեոդոր Ռուզվելտն ասում էր. «Տեսանելի կառավարության հետևում գահին բազմել է անտեսանելի կառավարությունը»[4]:

«Ֆրանսիայի Մեծ Արևելք» օթյակի հովանավորությամբ 1913 թ. Ֆրանսիայի նախագահ դարձավ հակագերմանական քաղաքականության կողմնակից, պատերազմի ջատագով մասոն Ռայմոն Պուանկարեն: Առաջին աշխարհամարտից առաջ Մեծ Բրիտանիայի վարչապետեր Սոլսբերին, Արթուր Բալֆուրը, Հենրի Քեմբելլ-Բաններմանը և Հերբերտ Ասկվիտը, համագործակցելով «Կլոր սեղանի» հետ և հանդիսանալով բրիտանական գերիշխանության պահպանման ջերմեռանդ կողմնակիցներ, վարում էին հակագերմանական, միաժամանակ հրեամետ քաղաքականություն:

«Կլոր սեղանը» և «Ֆրանսիայի Մեծ Արևելք» օթյակը բալկանյան երկրներում ձևավորեցին սլավոնական հարցը, որի վերջնական նպատակը սերբական մեծ պետություն ստեղծելն էր՝ ի հեճուկս Ավստրո-Հունգարական իրեն սպառած և մասոնների համար անցանկալի կայսրության: «Ֆրանսիայի Մեծ Արևելք» օթյակը Սերբիայում ներդրեց մասոնությունը[5], որի անդամները շուտով իրենց ձեռքը վերցրին երկրի քաղաքական ու զինվորական ղեկավարությունը:

1912 թ. Բալկանյան պատերազմում Թուրքիայի դեմ հարավսլավոնական ժողովուրդների և Հունաստանի տարած հաղթանակը լրջորեն անհանգստացրեց Ավստրո-Հունգարիային: Նրա կառավարությունը Սերբիային հստակ հասկացրեց, որ թույլ չի տա ելք ունենալ դեպի Ադրիատիկ ծով: Դա կնպաստեր Ավստրիական կայսրության կազմում ապրող հարավսլավոնների անկախության համար պայքարին: Այս հարցում Ավստրո-Հունգարիային աջակցում էր Գերմանիան, իսկ Սերբիային սատարում էր Ռուսաստանը: Առաջին աշխարհամարտի սկիզբը դրեց Ավստրո-Հունգարիայի և Սերբիայի միջև արհեստականորեն հրահրած հակամարտությունը, որը 1912 թ. քիչ էր մնում հանգեցներ պատերազմի:

Թ. Հերցլի մահից հետո սիոնիստների նոր առաջնորդ Խաիմ Վայցմանը պատերազմի նախօրյակին բրիտանական կառավարող շրջաններին և հատկապես վարչապետ Հերբերտ Ասկվիտին, պահպանողականների առաջնորդ Արթուր Բալֆուրին, Ուինսթոն Չերչիլին, Դ. Լլոյդ Ջորջին հորդորում էր բարձրաձայն հայտարարել Պաղեստինի նկատմամբ հրեաների վերաբերմունքի մասին: Առաջին աշխարհամարտի

---

[1] Цит. по книг. Генри Форд. Международное еврейство, Берлин, 1925.
[2] Джонсон П. Указ. соч., с. 458-459; Ռիդ Դ., Նշված աշխ., էջ 352:
[3] Տե՛ս Гершов З.М. Вудро Вильсон. М., 1983; Уткин А.И. Вудро Вильсон, М., 2010.
[4] Цит. по: Дитер Рюггеберг. Тайная политика, М., 1999, с. 75.
[5] Տե՛ս Nenzic Z. D. Masoni i Jugoslaviji (1764-1980). Beograd, 1987.

տարիներին հրեական պետություն ստեղծելու խնդիրը դարձավ դաշնակից երկրների գլխավոր նպատակներից մեկը[1]: Այս հարցում առավել ջանադրաբար հանդես էր գալիս Մեծ Բրիտանիան: Արտաքին գործերի նախարար Էդուարդ Գրեյը և Համայնքների պալատի անդամ հրեա Հերբերտ Սեմյուելը 1914 թ. կազմեցին «հրեական ազգային օջախ» ստեղծելու պլան, որին դեմ չէին սպառազինության նախարար մասոն Դ. Լլոյդ Ջորջը և լորդ Ռոբերտ Սեսիլը: 1916 թ. վարչապետ դարձած Դ. Լլոյդ Ջորջը արտաքին գործերի նախարար նշանակեց մասոն Արթուր Բալֆուրին, որը Խ. Վայցմանի հետ շփումների արդյունքում դարձել էր սիոնիստների կայուն կողմնակից: Նա 1914 թ. դեկտեմբերի 14-ին Խ. Վայցմանին հավաստիացրել էր. «Երբ հրանոթները դադարեն կրակել, դուք կստանաք ձեր Երուսաղեմը»[2]: Ա. Բալֆուրը նույնպես ձեռնամուխ եղավ Հ. Սեմյուելի պլանի իրականացմանը[3]:

Սիոնիստների պլաններին համակրանքով վերաբերող անգլիական կառավարության բարեհաճությամբ 1915 թ. հունվարի 12-ին «Միացյալ կոմիտեն» հրեության շահերը պաշտպանելու նպատակով ստեղծեց հատուկ բաժին հրեական ընկերության նախագահ Լյուսեն Վոլֆի գլխավորությամբ: 1916 թ. հունիսի 15-ին Լ. Վոլֆը արտգործնախարար է. Գրեյին ներկայացրեց հուշագիր, որում պահանջ էր դնում կառավարության առաջ հասնել այն բանին, որ հրեաներին լիակատար իրավահավասարություն շնորհվի Ռուսաստանում, Ռումինիայում, Միացյալ Նահանգներում, ինչպես նաև ճանաչել «հրեաների պատմական շահերը Պաղեստինում»[4]: Այս պահանջը կատարելու համար բրիտանական կառավարությունը ակտիվ բանակցություններ վարեց Ֆրանսիայի և Իտալիայի հետ:

1917 թ. հուլիսի 18-ին անգլիական սիոնիստների նոր առաջնորդ Ուոլտեր Ռոտշիլդը Ա. Բալֆուրին հանձնեց հրեական հարցում Անգլիայի պարտավորությունների ծրագիրը: Այն նախատեսում էր վերականգնել Պաղեստինի ամբողջականությունը որպես հրեաների ազգային օջախ, հրեաներին շնորհել վտարանդման անսահմանափակ իրավունք և ներքին ինքնավարություն[5]:

1917 թ. հոկտեմբերի 31-ին Դ. Լլոյդ Ջորջի կաբինետը հավանություն տվեց հրեական Պաղեստինի ստեղծման նախագծին, որը պատմության մեջ մտավ «Բալֆուրի հռչակագիր» անունով: 1917 թ. նոյեմբերի 2-ին Ա. Բալֆուրը Ուոլտեր Ռոտշիլդին գրում էր. «Նորին մեծության կառավարությունը հավանությամբ քննարկել է հրեա ժողովրդի համար Պաղեստինում ազգային օջախի ստեղծման հարցը և բոլոր ջանքերը կներդնի այդ նպատակին աջակցելու համար»[6]:

Դ. Լլոյդ Ջորջն իրավացիորեն գրում էր, որ «Բալֆուրի հռչակագիրը չի համարվում սովորական գթասրտության ակտ: Անհրաժեշտ է հասկանալ, որ խոսքը գնում է գործարքի մասին ..., որի փոխարեն համայն աշխարհի հրեաները պետք է աջակցեն դաշնակիցների գործին»[7]:

Անգլիական կառավարությունը հավանություն տվեց «Բալֆուրի հռչակագրին», չնայած այն բանին, որ հռչակագրի հրապարակման պահին Պաղեստինը գտնվում էր Թուրքիայի տիրապետության տակ, իսկ հրեաները Պաղեստինում կազմում էին բնակչության սոսկ տասը տոկոսը[8]: «Բալֆուրի հռչակագրի» ընդունումով բրիտանական կառավարությունը երեք կարևոր նպատակ էր հետապնդում. ա/ Ամերիկայի հրեական համայնքին դրդել ճնշում գործադրել ԱՄՆ կառավարության վրա, որպեսզի վերջինս ներքաշվի Առաջին աշխարհամարտի մեջ Անտանտի կողմից, բ/ փորձել ճնշում գործադրել ռուսական կառավարության հրեաների վրա, որպեսզի նրանց շրջանում կանխի բոլշևիզմի տարածումը և դրանով իսկ թույլ չտա Ռուսաստանի դուրս գալը

---

[1] Տե՛ս Жукин Г. Д. Создание Еврейского государства как цель войны. //Двуглавый орел. Париж, 1929, N 32.
[2] Ռիդ Դ., նշված աշխ., էջ 421:
[3] Նույն տեղում, էջ 383:
[4] Տե՛ս Меллер-Закомельский А.В. барон. Страшный вопрос. Париж, 1923, с. 28-31.
[5] Джонсон П. Указ. соч., с. 485-488.
[6] Джонсон П. Указ. соч., с. 489; Боголюбов А. Указ. соч., с. 61; Гоголицин Ю.М. Указ. соч., с. 246.
[7] Տե՛ս Folk A. Izrael. Terre deux fois promise, 1954.
[8] Джонсон П. Указ. соч., с. 489.

պատերազմից, գ/ Մեծ Բրիտանիայի համար ձեռք բերել բարոյական իրավունք պատերազմի ավարտից հետո Պաղեստինի վրա հսկողություն սահմանելու հարցում[1]:

Վերջին նպատակը չափազանց կարևոր էր, քանի որ մինչ հռչակագրին հավանություն տալը բրիտանական կառավարությունը համոզվել էր, որ Պաղեստինում էրեց Իսրայել ստեղծելուն լրջորեն խոչընդոտում են արաբները: Ստեղծված վիճակից դուրս գալու համար անգլիացիները մի պահ նույնիսկ մտադիր էին խաշիմիտների առաջնորդ էմիր Ֆեյսալին դարձնել Պաղեստինի թագավոր[2]: Բացի այդ 1916 թ. մայիսի 16-ին ձեռք բերված անգլո-ֆրանսիական Սայքս-Պիկոյի համաձայնագրով նախատեսվում էր պատերազմից հետո կենտրոնական Պաղեստինում ստեղծել ոչ թե բրիտանական, այլ միջազգային վերահսկողության գոտի: Չնայած դրան՝ բրիտանական կառավարությունը շարունակում էր Բալֆուրի հռչակագրի ճանաչման միջազգային գործընթացը:

1918 թ. փետրվարին հռչակագրին հավանություն տվեց Ֆրանսիան, մայիսի 9-ին՝ Իտալիան: 1918 թ. մայիսի 31-ին հռչակագրի հետ իր համերաշխությունն արտահայտեց ԱՄՆ նախագահ Վուդրո Վիլսոնը, իսկ 1922 թ. հունիսի 30-ին՝ ԱՄՆ Կոնգրեսը: 1920 թ. ապրիլի 24-ին Սան Ռեմոյի համաժողովում Մեծ Բրիտանիան, Ֆրանսիան և Իտալիան վավերացրին «Բալֆուրի հռչակագիրը» որպես Պաղեստինում հետպատերազմական կարգավորման հիմք: 1922 թ. հուլիսի 24-ին հռչակագիրը մտցվեց Պաղեստինի մանդատը Մեծ Բրիտանիային հանձնելու տեքստի մեջ, որը հաստատեց Ազգերի լիգան:

Համաշխարհային մասոնությունը և սիոնիզմը թեպետ Առաջին աշխարհամարտի ընթացքում չկարողացան իրականություն դարձնել Պաղեստինում հրեական օջախ ստեղծելու գաղափարը, սակայն հաջողության հասան իրենց մտահոգող մեկ այլ խնդրի՝ ռուսական միապետության տապալման գործում: Պատերազմի առիթ դարձավ 1914 թ. հունիսի 28-ին ավստրիական գահաժառանգորդ արքիդուքս Ֆրանց Ֆերդինանդի ճակատագրական սպանությունը: Նրա անձի և սպանության օրվա[3] ընտրությունը պատահական չէր: Քաղաքականության մեջ իրատես արքիդուքսը հայտարարել էր, որ կայսր դառնալու դեպքում Ավստրո-Հունգարական կայսրությունը վերափոխելու է Մեծ Ավստրիայի Միացյալ Նահանգների: Նա դեմ էր Սերբիայի դեմ պատերազմին, Ռուսաստանի հետ հակամարտությանը և գտնում էր, որ պատերազմ ցանկանում է Ֆրանսիան: Դա էր պատճառը, որ միապետությունները կործանել ցանկացող ֆրանսիական մասոնները Ֆրանց Ֆերդինանդին չներեցին[4]:

Մասոնությանը դիմակազերծող ֆրանսիացի աբբա Ժյուլ Տուրմանտենը 1912թ. սեպտեմբերի 15-ին գրում էր, որ Ֆրանց Ֆերդինանդը դատապարտված է մահվան և պետք է նահատակվի գահի աստիճաններին[5]: Գահաժառանգորդի սպանությունը ձգձգվեց պարզապես համապատասխան կատարողներ չլինելու պատճառով[6]: Ֆրանց Ֆերդինանդի սպանությունը «Ֆրանսիայի Մեծ Արևելք» օթյակի հանձնարարությամբ նախապատրաստել էր 1911 թ. մայիսի 28-ին Բելգրադում կազմավորված «Սև ձեռք» (մյուս անվանումը՝ «Միություն կամ մահ») մասոնական գաղտնի ընկերությունը: Այս օթյակը սկսած 1913 թ. գնդապետ Դրագուտին Դմիտրևիչի[7] գլխավորությամբ հանդես էր գալիս մեծ սերբական պետություն ստեղծելու օգտին: Կարճ ժամանակում ակտիվ դիրքեր ձեռք բերած այս օթյակն իր մարդիկ ուներ ամենուրեք՝ կառավարությունում,

---

[1] Տե՛ս Uri Avnery. Israel without zionism. Collier Books, 1971, p. 67.
[2] Տե՛ս Джонсон П. Указ. соч., с. 495.
[3] Հունիսի 28-ը սերբերի ազգային սգո օրն է՝ Վիդովանը կամ սուրբ Վիտայի օրը: 1389 թ. հունիսի 28-ին սերբերը Կոսովոյի դաշտում պարտություն կրեցին Թուրքիայից և կորցրին իրենց անկախությունը:
[4] Տե՛ս Lane Ann. Yugoslavia: when ideals collide. London, 2004.
[5] Տե՛ս Платонов О.А. Тайная история масонства, М., 1996, с. 196-200; Его же: История руссого народа в XX веке, том 2, с. 57-65.
[6] Տե՛ս Бегунов Ю. Указ. соч., с. 150.
[7] Դրագուտին Դմիտրևիչ (1876-1917), սերբական բանակի հետախուզության բաժնի պետ: 1917 թ. զինվորական տրիբունալի վճռով դատապարտվեց մահվան: Ժամանակակից Սերբիայում նրան համարում են հայրենասեր:

սկուպշինայում և նույնիսկ արքունիքում[1]:

«Սև ձեռք» օթյակի անմիջական ղեկավարությամբ Ֆրանց Ֆերդինանդի սպանության կազմակերպիչներ Դանիլո Իլիչը, Վելկո Կուբրիլովիչը, Միշկո Յովանովիչը, Վ. Տանկոսիչը, Ցիգանովիչը, Կազիմիրովիչը, ինչպես նաև սպանությունն անմիջական իրականացնող բոսնիացի ուսանողներ ծագումով հրեա Գավրիլո Պրինցիպը, Նելեդկո Չաբրինովիչը և Տրիկո Գրաբեցը «Մլադա Բոսնա» (Երիտասարդ Բոսնիա) մասոնական օթյակի անդամ էին[2]:

1912 թ. գրող և գրականագետ Վլադիմիր Գաչինովիչի ղեկավարությամբ ստեղծված «Մլադա Բոսնան» հանրապետական գաղափարների և աթեիզմի կողմնակից էր, ակտիվորեն պայքարում էր բալկանյան ժողովուրդներին միավորելու հարավսլավոնականության գաղափարի շուրջը և ձգտում Սերբիայի հետ Բոսնիայի ու Հերցեգովինայի միավորումով ստեղծել Մեծ Սերբիա[3]:

Անգլիական պատմաբան Բ. Հ. Լիդդել Հարթի կարծիքով Առաջին աշխարհամարտում «Ռուսաստանը զոհաբերեց իրեն հանուն իր դաշնակիցների, և անարդարացի է մոռանալ, որ դաշնակիցները դրա համար համարվում են Ռուսաստանի չվճարած պարտքատերերը»[4]: Այդ պարտքատերերը ոչ միայն չգնահատեցին Ռուսաստանի ջանքերը հաղթանակի ձեռքբերման գործում, այլև արեցին իրենցից կախված ամեն բան Ռոմանովների միապետությունը տապալելու համար: Այս հարցում առավել ակտիվություն հանդես բերեցին դաշնակից Մեծ Բրիտանիայի, հակառակորդ Գերմանիայի, չեզոք Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների մասոնական կառավարությունները, մեծ օթյակները և սիոնիստները[5]:

Դուգլաս Ռիդն ընդգծում է, որ այդ երեք տարատեսակ ուժերի գործողությունների համախմբումը չէր կարող տեղի ունենալ առանց կենտրոնացված ղեկավարության, որը կառավարում էր համաշխարհային իրադարձությունները: Այս ուժերը ղեկավարվում էին գերմանական ռազմական պատմաբան Կառլ Կլաուզեվիցի հայտնի այն մտքով, որ «Պատերազմը … քաղաքական հարաբերությունների շարունակությունն է այլ միջոցներով»[6]:

Բրիտանական մասոնական կառավարությունը մինչ պատերազմի բռնկումը Ռուսաստանին խոստանում էր համակողմանի ֆինանսական և ռազմական աջակցություն: Օգնության փոխարեն բրիտանական ֆինանսական օլիգարխները «Կլոր սեղանի» դրդմամբ Ռուսաստանում քայքայիչ գործողություններ իրականացրին սոցիալական վիճակը վատթարացնելու ուղղությամբ: Այս իրողությունը փաստում է Ֆիլիպ Փրայսը, ըստ որի՝ Ռուսաստանի հետ հարաբերություններում անգլիական և գերմանական կառավարություններն «իրենց դրսևորում էին որպես նույն երամի գիշանգղներ»[7]: Ռուսաստանի նկատմամբ երեք ուժերի դավաճանական դիրքորոշումը պատերազմի ավարտից հետո բազմաթիվ փաստաթղթեր վկայակոչելով բավականին համոզիչ հիմնավորում է ռուս վտարանդի բարոն, մասոն Ա. Վ. Մելլեր-Զակոմելսկին[8]:

Մասոնության գիտակ ռուս պատմաբան Վասիլի Իվանովը մեծ թվով փաստերի հիման վրա գրում է, որ մասոնությունը Ռուսաստանն օգտագործեց որպես խոյահարում, որպեսզի կործանի Գերմանիան և Ավստրո-Հունգարիան, իսկ այնուհետև նրան նետեց հեղափոխության և կոմունիզմի կրակը[9]: Յուրի Բեգունովի կարծիքով համաշխարհային պատերազմ չէր սկսվի, եթե «Ռուսաստանը մինչև 1906 թ. հակադրվեր

---

[1] Տե՛ս Calic Marie-Janine: Geschichte Jugoslawiens im 20 Jahrhundert. München, 2010, p. 65; Sundhausen Holm: Geschichte Serbiens, 19-21, Jahrhundert, Wien-Koln-Weimar, 2003, p. 211-222.

[2] Տե՛ս Бегунов Ю. Указ. соч., с. 149; Писарев Ю.А. Тайны Первой мировой войны. Россия и Сербия в 1914-1915гг., М., 1990.

[3] Տե՛ս Dejan Djokic. Yogoslavism: histories of a failed idea, 1918-1922, London, 2003, p. 59; Steven K. Pavlovich. Serbia: The History of an Idea, New York, 2002, p. 90-91.

[4] Лиддел Гарт Б. Х. Правда о войне 1914-1918гг. Пер. с англ. М., 1935, с. 187.

[5] Ланин П. Тайные пружины истории. Молодая гвардия, 1991, N 7, с. 256.

[6] Клаузевиц К. О войне. Пер. с нем., том 1, М., 1935, с. 53-54.

[7] Տե՛ս Муров Н. Е. Указ. соч., с. 65.

[8] Տե՛ս Меллер-Закомельский барон. Указ. соч., с. 28-31.

[9] Տե՛ս Иванов В.Ф. От Петра I до наших дней, русская интеллигенция и масонство. Харбин, 1934, Москва, 1997.

մասոնությանն ու սիոնիզմին և եվրոպական վեճերում հանդես գար հաշտարար դատավորի դերում»[1]:

Ռուսաստանն այդպիսի դեր իրականացնել չկարողացավ, բայց ռազմական հաջողություններ ունեցավ պատերազմի արևելյան և կովկասյան ռազմաճակատներում: Դա առաջ բերեց Գերմանիայի, Մեծ Բրիտանիայի և ԱՄՆ մասոնական կառավարությունների և ֆինանսական օլիգարխների անհանգստությունը, որոնք ֆինանսավորեցին Ռուսաստանում 1917 թ. փետրվարյան հեղափոխության իրականացումը:

1916 թ. փետրվարի 14-ին Նյու Յորքում հրեական «Բնայ Բրիտ» մասոնական օթյակի անդամներ Յակոբ Շիֆֆը, Ֆելիքս Վարբուրգը, Օտտո Կանը, Մորտեմիր Շիֆֆը, Ժերոմ Խանաուերը, Մ. Գուգենհայմը և Մաքս Բրեյտունգը հստակեցրին իրենց խնդիրներն ու ծախսերը Ռուսաստանում իշխանափոխություն իրականացնելու ուղղությամբ: Մի քանի օր անց Նյու Յորքի հրեական Օստենդ թաղամասում տեղի ունեցավ 62 հրեա գործակալների համաժողով, որոնցից 50-ը ռուսական 1905 թ. հեղափոխության «վետերաններ» էին: Որոշվեց այդ գործակալներին ամերիկյան զենքի և հանդերձանքի հետ միասին ուղարկել Ռուսաստան, որտեղ նրանք, համագործակցելով հեղափոխական բոլոր կուսակցությունների հետ, պետք է նախապատրաստեին հեղափոխություն և տապալեին Նիկոլայ 2-րդ ցարին: Դրա հետ կապված ֆինանսական բոլոր ծախսերն իրականացրեց Յ. Շիֆֆը: Նա ռուս հեղափոխական գործիչ հրեա Լ. Տրոցկուն հատկացրեց ԱՄՆ 10 մլն դոլար և 120 հրեա գործակալների հետ միասին ուղարկեց Ռուսաստան՝ հեղափոխություն իրականացնելու[2]:

Գերմանական գլխավոր շտաբի պետ Էրիխ Լյուդենդորֆի խոստովանությամբ Ռուսաստանում հեղափոխություն հրահրելու որոշումն ընդունվել է 1915 թ. Վիեննայում գերմանա-ավստրիական գլխավոր շտաբի նիստում: Այդ նպատակով Համբուրգի բանկիր հրեա Մաքս Վարբուրգը Դանիայում Գերմանիայի դեսպան մասոն կոմս Բրոկդորֆ-Ռանցաուի միջոցով ֆինանսավորեց ռուս բոլշևիկներին: 1915թ. դեկտեմբերի 29-ին նա առաջին մեկ միլիոն ռուբլի ոսկով հատկացրեց գերմանական հեղափոխական գործիչ, մասոն, ազգությամբ հրեա Իսրայել Պարվուս - Գելֆանդին: Նա գերմանական կառավարությանը և ռուս բոլշևիկների առաջնորդ Վ. Լենինին կապող օղակի դեր էր կատարում[3]:

Համաշխարհային քաղաքականության լավագույն գիտակ, նախկին մասոն Ուինսթոն Չերչիլը[4] «Համաշխարհային ճգնաժամ» գրքում, անդրադառնալով Լենինի դերակատարմանը, գրում է, որ «Գերմանիան Վ. Լենինին ուղարկեց Ռուսաստան, որպեսզի նա խորտակի Ռուսաստանը»[5]:

1917 թ. մարտին գերմանական կառավարությունը Վ. Լենինին հատկացրեց 30 մլն. ոսկե մարկ ու իր 34 գործընկերների հետ, որոնցից շատերը հրեա էին, հատուկ կապարակնքված վագոնով գաղտնի Շվեյցարիայից ուղարկեց Ռուսաստան[6]: Անգլիական կառավարությունը նույնպես մասնակից դարձավ Ռուսաստանի դեմ դավադրությանը, որը կազմակերպում և ֆինանսավորում էր Ռոտշիլդի Լոնդոնի բանկի կառավարիչ, Լլոյդ Ջորջի կառավարությունում ռազմական կաբինետի անդամ լորդ Արթուր Միլները: Նա Ռուսաստանում իր գործակալներին հեղափոխություն կազմակերպելու նպատակով հատկացրեց 10 մլն դոլար[7]:

Հակառուսական երեք հիմնական ուժերը կատարյալ մասոնական դավադրություն կազմակերպեցին ռուսական միապետությունը կործանելու համար: «Կլոր սեղանի» և «Ֆրանսիայի Մեծ Արևելք» օթյակի գործակալներ էին Սանկտ Պետեր-

---

[1] Бегунов Ю. Указ. соч., с. 147.
[2] Боголюбов Н. Указ. соч., с. 48-50; Ланин П. Указ. соч., с. 257.
[3] Боголюбов Н. Указ. соч., с. 50; Ланин П. Указ. соч., с. 256.
[4] Ուինսթոն Չերչիլը 1901-1912թթ. եղել է «Սթադիոլմ» մասոնական օթյակի անդամ: Տե՛ս Пэт Морган. Указ. соч., с. 78.
[5] Տե՛ս Черчилль У. Мировой кризис. Пер. с англ., М-Л., 1932.
[6] Волкогонов Д. Ленин. Кн. 1, М., 1999, с. 216-223.
[7] Տե՛ս Goulevitch A. Czarism and Revolution. Nawthorn. California, 1962, p. 230; Алексеева И. Миссия Мильнера. Вопросы истории, 1989, N 10, с. 145; Ланин П. Указ. соч., с. 257; Боголюбов Н. Указ. соч., с. 50.

բուգում Անգլիայի դեսպան Ջորջ Բյուքենենը, Ֆրանսիայի դեսպան Մորիս Ժորժ Պալեոլոգը, ինչպես նաև Ռուսաստանի արտաքին քաղաքականությունն իրականացնող դեմքերը՝ արտաքին գործերի նախարար Ս. Դ. Սազոնովը, Մեծ Բրիտանիայում, ԱՄՆ-ում, Ֆրանսիայում, Գերմանիայում և Ավստրո-Հունգարիայում ռուսաց դեսպաններ Ա. Կ. Բենկենդորֆը, Բ. Ա. Բախմետևը, Ս. Պ. Իզվոլսկին, Ս. Ն. Սվերբեևը և Ն. Ն. Գիրսը, որոնք որպես մասոն կողմնակից էին ռուսական կայսրության տապալմանը[1]:

Մասոնական դավադրությանը նպաստում էր նաև այն, որ ռուսական կառավարության շատ բարձրաստիճան պաշտոնյաներ և ցարական կամարիլիան քաղաքական անհրաժեշտ փորձ, գիտելիքներ, հմտություններ ու կարողություններ չունեին ստեղծված իրավիճակում հստակ կողմնորոշվելու և Նիկոլայ Երկրորդին գործնական խորհուրդներ տալու համար[2]: Ռուսական կառավարող շրջաններում խոսվում էր պետական հեղաշրջում իրականացնելու անհրաժեշտության մասին[3]:

1915 թ. հունվարի 12-ին անգլիական մասոնների նախաձեռնությամբ ստեղծված «Միացյալ կոմիտեն» արտաքին գործերի նախարարությանը ներկայացրեց Ռուսաստանը թուլացնելու ծրագիր: Անգլիական ֆորին օֆիսը փորձեց այն համաձայնեցնել պաշտոնական Փարիզի և Հռոմի հետ[4]:

Պատերազմում Ռուսաստանը թուլացնելու և հաղթողների շարքից բացառելու մասոնական դավադրության կենտրոնում էին «Կլոր սեղանը» և դեսպան Ջ. Բյուքենենը, որը ակտիվորեն համագործակցում էր ռուսական կառավարության ու Պետական դումայի անդամ մասոնների հետ: Ռուսաստանում պետական հեղաշրջում նախապատրաստում էին ոչ միայն այս ուժերը, այլև ընդդիմադիր քաղաքական գործիչներ Ա. Ի. Կոնովալովի, Ն. Վ. Նեկրասովի, Ի. Ն. Եֆրեմովի, Ա. Ֆ. Կերենսկու, Մ. Ի. Տերեշչենկոյի գլխավորած «Ռուսաստանի ժողովուրդների գերագույն խորհուրդ» մասոնական օթյակը[5] և Երրորդ դումայի նախագահ Ա. Ի. Գուչկովի գլխավորած «Ռազմական օթյակը», որի մեջ մտնում էին ռուսական բանակի շտաբի պետ Ա. Մ. Ալեքսեևը, գեներալներ Ա. Մ. Կրիմովը, Ա. Ա. Բրուսիլովը, Ն. Վ. Ռուզսկին, Ի. Վ. Գուրկոն, Պ. Ա. Պոլովցևը և ուրիշներ[6]:

1916 թ. դեկտեմբերին անգլո-ռուսական մասոնների դավադրության զոհ դարձավ Նիկոլայ II-ի ֆավորիտ Գրիգորի Ռասպուտինը[7]: Նիկոլայ II-ն անտեսում էր պետական հեղաշրջման և անգամ արքայատոհմի փոփոխության նախապատրաստման մասին լուրերն ու նախազգուշացումները[8]:

1917 թ. հունվարի 17-ին Նիկոլայ II-ի հետ առանձնազրույցի ժամանակ դեսպան Ջ. Բյուքենենը, ապա լորդ Միլները փորձեցին համոզել նրան գործել «Առաջադիմական խմբավորման» պահանջների ոգուն համապատասխան: Սակայն ցարն այդ նախազգուշացումից գործնական հետևություններ չարեց[9]: Այդ օրերին վճռական գործելու փոխարեն Նիկոլայ II-ը հիասթափված իր օրագրում գրում էր. «Ամենուրեք դավաճանություն է, վախկոտություն և խաբեություն»[10], իսկ Պետերբուրգում Ֆրանսիայի դեսպան Մ. Ժ. Պալեոլոգը փաստում էր. «Այդ ժամանակ Ռուսաստանը ուղիղ գնում էր դեպի կործանում»[11] :

1917թ. փետրվարին մասոնությունը Ռուսաստանում իրականացրեց հեղա-

---

[1] Տե՛ս Берберова Н. Люди и ложи. Русские масоны XX столетия. М., 1997.
[2] Տե՛ս Шевельский Г. Воспоминание последнего протопресвитера русской армии и флота. Нью Йорк, 1954, том 1, с. 330-340; Мосолов А. При дворе императора. Рига, 1937, с. 92-97; Записки Н. М. Романова. «Красный архив», 1931, том 49, с. 105-106.
[3] Տե՛ս Врангель Н. Воспоминание. Берлин, 1924, с. 199; Мосолов А. Указ. соч., с. 47; Милюков П. Россия на переломе, том 1, Париж, 1927, с. 22.
[4] Տե՛ս Меллер-Закомельский А.В. Указ. соч. с. 28-31.
[5] Տե՛ս Старцев В.И. Революция и власть. М. 1978, с. 204-207; Аврех А.Я. Масоны и революция. М., 1990, с. 21; Берберова Н. Указ. соч., с. 40-47 .
[6] Ланин П. Указ. соч., с. 257; Берберова Н. Указ. соч., с. 48; Боголюбов Н. Указ. соч., с. 54.
[7] Տե՛ս Юсупов Ф.Ф., Конец Распутина. Воспоминания, М., 2007, с. 59-116.
[8] Տե՛ս Аврех А.Я. Царизм на кануне революции, М., 1989, с. 56-60.
[9] Տե՛ս Бюкенен Дж. Моя миссия в России: Воспоминания дипломата. Париж, 1924, том 2, с. 34-39.
[10] Ланин П. Указ. соч., с. 258.
[11] Палеолог М. Царская Россия накануне революции. Пер. с. фр., П., 1923.

փոխություն: «Ռազմական օթյակի» անդամների նախաձեռնությամբ Նիկոլայ II-ին ստիպեցին հրաժարվել գահից՝ իբր թե պատերազմում Ռուսաստանի հաղթանակն ապահովելու նպատակով: Ռոմանովների արքայատոհմի տապալման լուրը Գերմանիայում ընդունեցին համընդհանուր ցնծությամբ, իսկ մարտի 22-ին բրիտանական խորհրդարանում՝ հոտնկայս և բուռն ծափահարություններով: Վարչապետ մասոն Լլոյդ Ջորջը հայտարարեց. «Պատերազմը հասավ իր նպատակին» ու մարտի 24-ին շնորհավորական հեռագիր ուղարկեց իշխան Գ. Լվովին[1]:

Իշխանության գլուխ եկած ժամանակավոր կառավարության 11 անդամները մասոն էին[2], որոնց կազմը որոշվել էր դեռևս 1916 թ.: Մասոն Գ. Ե. Լվովի կառավարությունը շուտով փոխարինվեց մասոն Ա. Ֆ. Կերենսկու հիմնականում հրեաներից կազմված կառավարությամբ, որը, կատարելով «Կլոր սեղանի» հանձնարարությանը, սահուն ապահովեց բոլշևիկների իշխանության գլուխ գալը: Դրան նպաստեցին նաև ԱՄՆ և Գերմանիայի կառավարություններն ու մասոնները, որոնք նոր իշխանափոխություն իրականացնելու նպատակով Ռուսաստան ուղարկեցին Վ. Լենինին ու Լ. Տրոցկուն՝ առատաձեռնորեն ֆինանսավորելով նրանց կողմից նախապատրաստած 1917 թ. հոկտեմբերյան հեղաշրջումը[3]: Ու. Չերչիլի դիպուկ բնութագրմամբ գերմանական իշխանությունների կողմից հավաքագրված Վ. Ի. Լենինի «կործանարար ճարպիկ գործողությունների հետևանքով Ռուսաստանն ընկավ: Այն փոշիացավ»[4]:

Գերազանցապես մասոններից և հրեաներից բաղկացած բոլշևիկների ազգադավ կառավարությունը հնազանդորեն կատարեց Արևմուտքի իրենց տերերի հանձնարարությունը: Ռուսաստանը միակողմանիորեն դուրս եկավ պատերազմից և 1918 թ. մարտի 3-ին Բրեստ Լիտովսկում բոլշևիկների պատվիրակության ղեկավար հրեա Գ. Յու. Սոկոլնիկովը, կատարելով Վ. Ի. Լենինի անմիջական հանձնարարությունը[5], կնքեց հաշտության խայտառակ պայմանագիր, որը ռուս ժողովրդի շահերի նկատմամբ բացարձակ դավաճանություն էր[6]: «Ոչ մի երկրի ճակատագիրն այնքան դաժան չստացվեց,-գրում է Ու. Չերչիլը,-որքան Ռուսաստանի: Նրա նավը սուզվեց, երբ նավահանգիստը տեսանելի էր[7]»: Լլոյդ Ջորջի կարծիքով «Ռուսական տապանը պիտանի չէր նավարկության համար, իսկ անձնակազմը ոչ մի բանի պետք չէր»[8]:

Առաջին աշխարհամարտում փաստացի պարտություն չկրած Ռուսաստանին համաշխարհային մասոնությունը և սիոնիստները ծնկի բերեցին: Կայզեր Վիլհելմ II-ն այս մասին ասում էր. «Ռուս ժողովուրդը տրվեց հրեաների վրեժխնդրությանը, որոնք կապված էին աշխարհի բոլոր հրեաների ու մասոնների հետ»[9] Ու. Չերչիլի համոզմամբ «Ռուսաստանից գողացան աշխարհի հզոր ժողովուրդների մեջ ռուսներին պատկանող տեղը»[10]: Դրա արդյունքում, ինչպես փաստում է Լլոյդ Ջորջը, «Ռուսաստանի հրեաները զգալի ազդեցություն ձեռք բերեցին բոլշևիկների շրջանում»[11]: Արդյունքում Ռուսաստանում փաստացի հաստատվեց հրեաների գերիշխանություն, քանզի նրանք 1917-1921 թթ. զբաղեցնում էին կառավարության և պետական կարևոր հաստատությունների պաշտոնյաների 82 տոկոսը[12]:

Առաջին աշխարհամարտից հետո է. Լյուդենդորֆն իր հուշերում, անդրա-

---

[1] Տե՛ս Ллойд Джордж. Военные мемуары. Пер. с англ., М., 1935, том 3, с. 371.
[2] Տե՛ս Мельгунов С.П. На путях к дворцовому перевороту. Париж, 1939; Катков Г. Россия 1917. Нью-Йорк, 1967; Его же: Февральская революция. Париж, 1984; Берберова Н. Люди и ложи, Нью-Йорк, 1986; Алданов М. Заговор. Берлин, 1927; Бостунич Г. Масонство и русская революция. Правда мистическая и правда реальная. Новий Сад, 1922.
[3] Տե՛ս Старцев И. Немецкие деньги и русская революция. СПб, 2006.
[4] The Cause of World Unrest. New York and London: G.P. Putman's Sons. 1920, p. 2 (XXXV).
[5] Сокольников Г. Брестский мир. М., 1920; Чубарьян А.О. Брестский мир 1918, М., 1964.
[6] Бутаков А.Н. Брестский мир. Ловушка Ленина для кайзеровской Германии. М., 2012.
[7] Черчилль У. Мировой кризис. Глава IV, Покинутая Россия. М.-Л., 1932.
[8] Ллойд Джордж. Указ. соч., том 3, с. 372.
[9] Советско-германские отношения. От переговоров в Брест-Литовске до подписания раппальских документов министерствами иностранных дел СССР и ГДР. М., 1968, том 1, с. 317.
[10] Տե՛ս Ռիդ Դ. Նշված աշխ., էջ 484:
[11] David Lloyd George. The Truth about the Peace Treaties. Vol. 2, London, 1938, p. 1119-1120.
[12] Տե՛ս Дикий А. Указ. соч., с. 451, 461.

դառնալով պատերազմի հետևանքներին, գրում էր. «Գերմանական սրով ճանապարհ հարթվեց Ռուսաստանը կախման մեջ գցած ուժերի համար … Մեզանից շատերին այն ժամանակ դեռևս հայտնի չէին մեզ առաջ տանող գաղտնի զսպանակները»[1]: Այդ գաղտնի զսպանակները Ռուսաստանին չհրավիրեցին 1919 թ. Փարիզի խաղաղության գագաթնաժողովին, որի ձեռքբերումը մասոնների ստեղծած Ազգերի լիգան էր[2]: Նրանք չարդարացրին նաև սիոնիստների հույսերը, քանզի Առաջին աշխարհամարտի արդյունքում Պաղեստինը չդարձավ հրեաների ազգային օջախ, իսկ բոլշևիկները պահպանեցին իրենց իշխանությունը:

Феликс Мовсисян, Теория заговора о причинах Первой мировой войны,- Согласно теории заговора, распространенной в западной исторической науке, развязывание Первой мировой войны было обусловлено тайной деятельностью всемирного масонства и еврейства, которые изначально распределили все политические роли.

Масонские ложи ,,Великий Восток Англии'', ,,Круглый стол'', ,,Великий Восток Франции'', ,,Бнай-Брит'', сотрудничая с масонскими правительствами и финансовыми олигархами рядя европейских стран, по заранее составленной программе, способствовали разжиганию Первой мировой войны. Целью масонства в войне было сокрушение всех империй, утверждение нового мирового порядка и создание невидимого масонского мирового правительства. Международное еврейство стремилось использовать войну в своих национальных интересах и образовать в Палестине еврейский самостоятельный очаг - Эрец-Исраэль. В годы Первой мировой войны масонство и еврейство при поддержке и финансовой помощи правительств Великобритании, Германии и США свергли царское правительство в России. Эти силы, хоть и не пригласили фактически непроигравшую Россию на Парижскую мирную конференцию, но и не оправдали надежды сионистов, поскольку Эрец-Исраэль не был создан.

Felix Movsisyan, Conspiracy theory on the causes of the First World War,-According to the widespread theory of conspiracy in western historical science the outbreak of the First World War was due to the world Jewry and Freemasonry secret activities that had previously distributed all political roles.

"Great East of England", "Round Table", "Great East of France", "Bnai Brith" Masonic lodges, cooperating with their local Masonic governments and financial oligarchs of some European counties, according to the previously made plan supported the outbreak of the First World War. In the war Freemasonry followed an aim to destroy all empires, to found a new world order, to create a new Masonic invisible government. The world Jewry sought the war to serve its national interest and to found an independent Jewish hearth in Palestine -Earth Israeli. During the First World War the world Masonry and Jewry, supported by the governments of Great Britain, Germany and the USA and theirist financial help, destroyed tsar government in Russia. These forces neither invited actually undefeated Russia to the Paris Peace Summit nor justified the hopes of Zionists because Earth Israeli hadn't been found.

[1] Людендорф Э. Мои воспоминания о войне 1914-1918гг. Пер. с нем. Том 2, М., 1924.
[2] Боголюбов Н. Указ. соч., с. 63.